

Näringsutskottets betänkande

1984/85:32

om statliga företag

Ärendet

I detta betänkande behandlas

dels — helt eller delvis — 21 motioner från allmänna motionstiden år 1985,

dels ett yrkande i en motion som har väckts med anledning av proposition 1984/85:120 om riktlinjer för energipolitiken.

I motionerna berörs bl. a. frågor om principer för statlig affärsverksamhet och försäljning av statliga företag, såväl generellt som beträffande vissa företag.

Finansutskottet har avgett yttrande (FiU 1984/85:2 y) över vissa motionsyrkanden om försäljning av statliga företag i vad avser statsfinansiella och samhällsekonomiska aspekter på frågan (*bilaga*, s. 53).

Upplysningar i ärendet har inför utskottet lämnats av verkställande direktör Sören Gyll, Procordia AB, och verkställande direktör Sten Wikander, allmänna pensionsfondens fjärde fondstyrelse.

Sammanfattning

Utskottet avstyrker samtliga motioner. Såvitt gäller frågor om principer för statlig affärsverksamhet och om försäljning av statliga företag har gemensamma reservationer avgetts av moderata samlingspartiets, centerpartiets och folkpartiets företrädare. Dessa har också gått samman om reservationer rörande domänverket, affärsverket FFV, statens vattenfallsverk och AB Göta kanalbolag. Beträffande Sveriges Investeringsbank AB finns två skilda reservationer (m; c. fp).

Vänsterpartiet kommunisternas representant reserverar sig till förmån för motioner om översyn av vattenfallsverkets organisation, uppbyggnad av en samhällsägad rederirörelse och utformning av en strategi för de statliga företagen i Norrbotten.

Motionerna

De motioner som behandlas här är följande:

1984/85:559 av Ulf Adelson m. fl. (m), såvitt gäller hemställen att riksdagen

8. som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om behovet av att affärsverken iakttar konkurrensneutralitet.

9. hos regeringen begär förslag till privatisering av statliga företag i enlighet med de riktlinjer som angivits i motionen,

1984/85:643 av Börje Nilsson m. fl. (s), vari hemställs att riksdagen hos regeringen begär att frågan om hur vissa producerande statliga företag kan samordnas övervägs inom regeringen,

1984/85:887 av Per-Ola Eriksson (c), vari hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts beträffande en börsintroduktion av LKAB,

1984/85:928 av Alexander Chrisopoulos m. fl. (vpk), vari — med motivering i motion 1984/85:927 — hemställs att riksdagen hos regeringen hemställer om förslag innebärande att det statliga rederiet Zenit utvecklas till ett aktivt rederiföretag,

1984/85:1098 av Paul Lestander (vpk), vari hemställs att riksdagen

1. hos regeringen hemställer om åtgärder så att en målinriktning i enlighet med vad som anförts i motionen fastställs för de statliga företagen ASSI, LKAB och SSAB,

2. som sin mening ger regeringen till känna att för ASSI, LKAB och SSAB i Norrbotten bör upprättas en utvecklingsplan för vidareförädling och nysatsningar främst inom företagens traditionella verksamhetsområden samt att denna utvecklingsplan även bör innefatta finansieringsplan och redovisning av behovet av ägartillskott,

1984/85:1102 av Sten Svensson m. fl. (m), vari hemställs att riksdagen hos regeringen anhåller om förslag till åtgärder angående AB Göta kanalbolag i enlighet med vad som anförts i motionen,

1984/85:1423 av Erik Hovhammar m. fl. (m, c, fp), vari hemställs att riksdagen

1. hos regeringen anhåller om tillsättandet av en utredning med uppgift att komma med förslag i anledning av de affärsdrivande verkens expansion i enlighet med vad som i motionen anförts,

2. uttalar sig för att de affärsdrivande verken inte får utnyttja sin monopoliserade verksamhet i syfte att vinna fördelar på de konkurrensutsatta delarna av affärsverkens verksamhet i enlighet med vad som i motionen anförts,

1984/85:1426 av Per-Richard Molén (m), vari hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag om en omvandling av Vattenfall till aktiebolag med syftet att möjliggöra en avyttring av statens tillgångar i Vattenfall,

1984/85:1434 av Tage Sundkvist m. fl. (c), vari hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag om försäljning och börsintroduktion av hela, eller delar av, statliga företag och affärsdrivande verk i enlighet med vad som anförts i motionen,

1984/85:1510 av Bengt Westerberg m. fl. (fp), såvitt gäller hemställan — med motivering i motion 1984/85:1505 — (2) att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om principer för uppdelning av affärsverkens och vissa statliga bolags verksamhet.

1984/85:2057 av Arne Andersson i Ljung m. fl. (m), vari hemställs att riksdagen

1. som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om domänverkets roll som enbart markförvaltare.

2. bemyndigar regeringen att uppdra åt domänverket att genomföra försäljningar i enlighet med vad som i motionen anförts samt beslutar att intäkter från genomförda försäljningar skall inlevereras till statskassan som budgetförstärkning.

1984/85:2070 av Thorbjörn Fälldin m. fl. (c), vari hemställs att riksdagen ansluter sig till vad som i motionen anförts och hos regeringen begär förslag om uppdelning av Vattenfalls verksamhet och försäljning av vattenkraft.

1984/85:2088 av Oswald Söderqvist m. fl. (vpk), såvitt gäller hemställan (1) att riksdagen hos regeringen hemställer om förslag till en översyn och förändring av statens vattenfallsverks organisation i enlighet med vad som föreslås i motionen.

1984/85:2091 av Per Westerberg (m) och Christer Eirefelt (fp), vari hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag på ombildandet av affärsverket FFV till aktiebolag.

1984/85:2093 av Nils G. Åsling (c) och Anders Dahlgren (c), vari hemställs att riksdagen begär att regeringen föranstaltar om utförsäljning av skogsmark och arrendegårdar från domänverket för att komplettera enskilda lantbruksföretag och för att tillskapa nya självständiga brukningsenheter i enlighet med vad i motionen anförts.

1984/85:2169 av Bengt Westerberg m. fl. (fp), vari — med motivering i motion 1984/85:2168 — hemställs att riksdagen hos regeringen begär att domänverket inriktar sin markpolitik på utförsäljning av ca 400 milj. kr.

1984/85:2275 av Börje Hörnlund (c), vari hemställs att riksdagen hos regeringen begär att domänverket åläggs att försälja skogsmark till lantbruksnämnden i den omfattning som efterfrågas för enskild ägo.

1984/85:2303 av Thorbjörn Fälldin m. fl. (c), vari — med motivering i motion 1984/85:2301 — hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag om försäljning och börsintroduktion av statliga företag, eller delar av statliga företag, i enlighet med vad som anförts i motionen.

1984/85:2623 av Staffan Burenstam Linder m. fl. (m), såvitt gäller hemställan att riksdagen

6. som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om avveckling av Sveriges Investeringsbank AB.

21. hos regeringen anhåller om förslag till åtgärder som avser försäljning av statliga företag i den omfattning som angetts i motionen.

1984/85:2640 av Jan-Eric Virgin (m) och Mona Saint Cyr (m), vari hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag till åtgärder i syfte att privatisera Göta kanal på sätt som i motionen angivits.

1984/85:2805 av Bengt Westerberg m. fl. (fp), såvitt gäller hemställan (4) att riksdagen hos regeringen begär förslag till försäljning och börsintroduktion av statliga företag.

1984/85:2875 av Staffan Burenstam Linder m. fl. (m), såvitt gäller hemställan (4) att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om verksamheten vid statens vattenfallsverk.

Den sistnämnda motionen har väckts med anledning av proposition 1984/85:120 om riktlinjer för energipolitiken.

Affärsverken

Följande uppgifter om den statliga verksamhet som bedrivs i affärsverksform har i huvudsak hämtats ur riksrevisionsverkets publikation Taxor och avgifter 1984 och den i februari 1984 utgivna studien Affärsverkens bolagsverksamhet — en kartläggning.

Den statliga affärsverksamheten kan organiseras på tre olika sätt, nämligen som uppdragsverksamhet hos en myndighet, som affärsverk och som statliga bolag. Det är ofta historiskt betingat vilken organisationsform skilda verksamheter kommit att få. Statens styrning varierar för de olika organisationsformerna. Affärsverken styrs i första hand beträffande investeringarna, medan de i övrigt lämnas ganska fria händer inom ramen för gällande avkastningskrav på det av staten satsade kapitalet. Regeringen bestämmer dessutom i en del fall priserna på prestationerna, t. ex. personfordringstaxor. Huvuddelen av postens avgifter fastställs av riksdagen.

Affärsverken är för närvarande postverket, televerket, statens järnvägar (SJ), domänverket, statens vattenfallsverk (Vattenfall), affärsverket FFV och luftfartsverket. Av dessa hör domänverket, Vattenfall och affärsverket FFV till industridepartementet medan övriga hör till kommunikationsdepartementet.

Uppgifterna för de tre affärsverk som hör till industridepartementet kan kortfattat beskrivas enligt följande.

Domänverket tillkom år 1859 och hette då skogsstyrelsen. Uppgiften var att förvalta statens skogsdomäner. Domänverkets uppgift i dag är att bedriva skogsbruk och därmed sammanhängande verksamhet samt att

förvalta den fasta egendom och de tillgångar som hör till domänverkets fond. Domänverket skall dessutom svara för vården av landets nationalparker och vissa naturreservat samt utöva tillsyn över vissa andra allmänna skogar.

Vattenfall bildades år 1909 och hade då som uppgift att förvalta samtliga statsägda vattenfall och kanaler. I dag är Vattenfalls huvuduppgift att verka för en rationell elförsörjning inom landet. Vattenfall skall handha statens kraftverksrörelse och kanlrörelsen vid Trollhätte kanalverk. Kraftverksrörelsen omfattar produktion, distribution och försäljning av elenergi samt överföring av elenergi på storkraftsnätet.

Affärsverket FFV (tidigare benämningar försvarets fabriksverk, förenade fabriksverken) bildades år 1943. Uppgiften var att leda driften vid vissa fabriker och tvätterier som tidigare lytt under olika försvarsgrensförvaltningar. Nya arbetsområden har tillkommit. I dag är affärsverket FFV inriktat på utveckling och tillverkning av avancerade försvarssystem och civila högteknologiska verkstadsprodukter samt på kvalificerat underhåll inom militära och civila produktområden, framför allt flyg.

Affärsverken har tillkommit vid vitt skilda tidpunkter. Valet av affärsverksformen för ifrågavarande verksamheter är inte baserat på entydiga och allmänna kriterier utan är snarare betingat av de enskilda verkens historiska utveckling och de bedömningar som gjorts vid tidpunkten för beslut om denna företagsform.

De mål och riktlinjer som styr affärsverkens ekonomiska handlande är inte i alla delar klart uttalade och preciserade från statsmakternas sida. Instruktionerna för verken lämnar endast en allmänt hållen redovisning av deras uppgifter. En viss ledning kan därutöver erhållas av uttalanden i propositioner, utskottsbetänkanden, regeringsbeslut etc.

Det *ekonomiska mål* som gäller för flertalet affärsverk är att intäkterna skall täcka samtliga kostnader inkl. avskrivningar samt därutöver lämna en tillfredsställande avkastning på det disponerade statskapitalet. Med det disponerade statskapitalet menas det kapital som staten tillskjutit för investeringar via anslag över statsbudgeten. Vad gäller domänverket är prissättningen på skogsprodukter i så hög grad beroende av bl. a. det internationella marknadsläget att det inte har befunnits ändamålsenligt att fastställa ett ekonomiskt mål av kostnadstäckningsprincipens art.

För affärsverken gäller att varje rörelsegren inom ett verk i princip skall bära sina kostnader. Detta har uttryckts på så sätt att rörelsegrenens inkomster skall täcka åtminstone rörelsens särkostnader och dessutom lämna ett skäligt bidrag till täckande av de gemensamma kostnaderna. Från denna regel föreligger emellertid i praktiken ett flertal undantag.

I allmänhet gäller att avkastningen bör stå i en viss procentuell relation till det av verket disponerade statskapitalet.

Vid sidan av det ekonomiska målet gäller att verken har att ta hänsyn till *vissa andra samhällsmål*. Detta sammanhänger bl. a. med att verken är

statsägda, att flertalet har karaktär av allmännyttiga företag och att de för svenska förhållanden är stora. Verken har haft att ta särskilda hänsyn av bl. a. näringspolitisk, försvarspolitisk, konjunkturpolitisk och social karaktär.

Några klara regler för avvägningen mellan ekonomiska och andra mål föreligger inte. När det gäller situationer då verkens företagsekonomiska intressen i större utsträckning måste ge vika för andra samhällsintressen synes dock den uppfattningen ha vuxit fram att det ekonomiska ansvaret bör åvila statsmakterna. Bl. a. detta synsätt har lett till en strävan att separat redovisa de rörelsegrenar som inte har en sådan ekonomisk bärkraft att de kan anses motiverade av företagsekonomiska skäl.

Statsmakterna ombesörjer affärsverkens *kapitalförsörjning*. Självständig upplåning är således i princip inte tillåten. Ett naturligt undantag utgör de kortfristiga krediter som erhålls från leverantörer av förbrukningsmateriel, halvfabrikat o. d. Vidare gäller att affärsverken har rätt att hos riksgäldskontoret disponera en rörlig kredit. Förändringar av finansieringsformererna kommer dock att ske inom de närmaste åren för flera av affärsverken. För televerket har riksdagen beslutat att fr. o. m. budgetåret 1984/85 all kapitalanskaffning skall ske utanför statsbudgeten. Riksdagens beslut innebär således att televerket får ta upp lån på den allmänna kreditmarknaden. Vidare har regeringen föreslagit att möjlighet öppnas för några affärsverk att ta upp långfristiga lån hos riksgäldskontoret.

I frågor rörande kapitaltillskott till verken görs åtskillnad mellan anläggningstillgångar resp. omsättningstillgångar, dvs. mellan tillskott för investeringar och tillskott för ökning av rörelsemedel.

Affärsverken får som regel inte företa *investeringar* utan statsmakternas medgivande. Medgivande lämnas i form av att statsmakterna årligen dels fastställer en s. k. investeringsram, dels anvisar medel för investeringarna i form av investeringsanslag över kapitalbudgeten. Domänverket finansierar emellertid sina investeringar med tillgängliga vinst- och fondmedel. Fr. o. m. innevarande budgetår får postverket självt besluta om investeringar i fastigheter m. m.

Samtliga affärsverk är befriade från *skatt* till staten för såväl inkomst som förmögenhet. I fråga om den kommunala beskattningen råder i viss mån skilda regler för de olika verken.

I tabellen på nästa sida redovisas några uppgifter om affärsverken för budgetåret 1983/84.

För att affärsverken skall kunna bilda eller förvärva dotterbolag erfordras riksdagens medgivande. För domänverket, Vattenfall och affärsverket FFV har dock riksdagen delegerat sin beslutanderätt till regeringen. Fr. o. m. innevarande budgetår gäller samma beträffande televerket. Några bestämda principer för när dotterbolag skall få bildas har inte fastställts av statsmakterna.

Begränsningarna i affärsverkens befogenheter gäller endast de bolag där

	Omsättning (milj. kr.)	Resultat före disp. och skatt (milj. kr.)	Investe- ringar (milj. kr.)	Antal anställda
Domänenverket ¹	1 952	213	220	6 241
Affärsverket FFV ¹	1 895	84	84	5 870
Luftfartsverket	951	90	402	2 403
Postverket	9 130	298	469	49 150
SJ	8 885	109	2 452	37 335
Televerket	14 047	1 364	4 968	44 301
Vattenfall	11 504	3 577	3 111	11 406
Summa	48 365	5 735	11 706	156 706

¹ Avser kalenderåret 1983.

staten genom resp. verk är direkt ägare av aktierna. Om dessa bolag i sin tur förvärvar aktier i andra bolag erfordras i princip inte riksdagens eller regeringens godkännande.

De statliga bolagen

En stor del av den statliga affärsverksamheten bedrivs utanför statsverket, huvudsakligen i form av aktiebolag som direkt eller indirekt ägs av staten. I 1984 års redogörelse för de statliga företagen (skr. 1984/85:20) redovisas, förutom affärsverken, sammanlagt sju kreditinstitut och 96 aktiebolag i vilka statens andel av aktiekapitalet uppgår till minst 50 %. Bolagen äger helt eller delvis ett stort antal dotterbolag. Den statliga bolagssektorn är av samma storleksordning som affärsverkssektorn. Antalet anställda är i båda sektorerna ungefär detsamma, drygt 150 000. Den sammanlagda omsättningen hos bolagen är ungefär dubbelt så stor som hos affärsverken. Beträffande investeringarna är förhållandet det omvända.

De statliga bolagen är av skiftande slag. Inom gruppen finns industriföretag och tjänsteproducerande företag med rent affärsmässig inriktning men även bolag som har ålagts speciella uppgifter av staten. Bolagen är fördelade på nio olika departements ansvarsområden. Det största antalet bolag hör till industridepartementet, men även kommunikations- och finansdepartementen har många bolag.

Statens första större engagemang i ett aktiebolag skedde år 1907, då hälften av aktierna i Luossavaara-Kiirunavaara AB (LKAB) förvärvades. Därefter har i olika stadier och med varierande motiv en mångförgrenad statlig bolagssektor byggts upp. År 1969 beslöts att de bolag som hade en övervägande affärsmässig inriktning skulle samordnas under ett förvaltningsbolag, Statsföretag AB. Under åren 1976–1979 skedde ett antal stora företagsförvärv, då strukturer kriser inom bl. a. skogs-, stål- och varvsindustrierna ledde till att staten blev majoritetsägare i bolag med över 40 000 anställda. Dessa bolag kom i vissa fall inte att inordnas i Statsföretag. Såväl

tag. Såväl Statsföretag som flera av de fristående bolagen redovisade stora förluster fram till början av 1980-talet, vilket nödvändiggjorde kapitaltillskott från staten.

År 1982 skedde en rekonstruktion av Statsföretagsgruppen, innebärande att staten övertog Statsföretags aktier i bl. a. LKAB, AB Statens Skogsindustrier (ASSI) och SSAB Svenskt Stål AB. Motivet för att staten direkt tog på sig ägaransvaret för dessa företag var bl. a. att de har mycket stor regional- och sysselsättningspolitisk betydelse och att de uppvisar kraftiga variationer i fråga om resultat och investeringsvolym. Statsföretagsgruppen fick genom rekonstruktionen en ny inriktning. I samband därmed ändrades målsättningen för gruppen. Kravet på lönsamhet gavs ökad tyngd. Om staten i fortsättningen ville få till stånd åtgärder inom Statsföretagsgruppen som inte är förenliga med rent företagsekonomiska intressen borde detta ske genom särskilda s. k. offertavtal. En närmare redogörelse för 1982 års beslut om Statsföretag lämnas i det följande (s. 15 f.).

Statsföretag har den 1 januari 1985 bytt namn till Procordia AB. I samband därmed har också koncernen organiserats om. Verksamheten är nu indelad i tio affärsområden. Dessa jämte större företag inom resp. område redovisas här:

- Bygg: Rockwool AB
- Kemi: Berol Kemi AB, Beroxo AB, Ceaverken AB
- Livsmedel: Procordia Food AB
- Läkemedel: KabiVitrum AB
- Media: Liber AB
- Service: ABAB Allmänna Bevaknings AB, SARA AB
- Textil: AB Eiser
- Tobak: Svenska Tobaks AB
- Verkstad/Logistik: Kalmar Industries AB
- Utveckling/Övrigt: Regioninvest i Norr AB

Procordiakoncernens verksamhet är numera inriktad på produktion av konsumtionsvaror, kemikalier och tjänster. Det tidigare engagemanget i basindustrier har upphört. Liksom tidigare bärs koncernens resultat väsentligen upp av vinster från Tobaksbolaget.

Några grundläggande uppgifter om de statliga bolagen för redovisningsåret 1983 lämnas i tabellen på nästa sida. Endast företag med övervägande affärsmässig inriktning redovisas särskilt.

Resultatet för år 1983 för hela den statliga bolagssektorn, inkl. kreditinstituten, förbättrades år 1983 med drygt 8 miljarder kronor i förhållande till år 1982, då resultatet var negativt. Bortsett från varvs- och rederiföretagen väntas för år 1984 en ytterligare förbättring av resultatet.

Under de senaste åren har inga mer betydande förvärv av företag skett. Å andra sidan har vissa företag avyttrats. I början av år 1984 såldes 70 % av statens aktier i Luxor AB till det finska företaget Nokia. Inom Statsföretag/Procordia har också vissa försäljningar skett, bl. a. av Beroxo AB

	Omsättning (milj. kr.)	Resultat före disp. och skatt (milj. kr.)	Investe- ringar (milj. kr.)	Antal anställda
Statsföretag/Procordia (koncernen)	11 454	818	523	25 719
Svenska Varv (koncer- nen)	9 452	458	105	19 599
Brygginvest AB med AB Pripps Bryggerier (1982/ 83)	3 415	238	114	3 383
LKAB	2 649	65	208	5 670
Norrlands Skogsägares Cellulosa AB, Ncb	3 208	170	134	4 488
ASSI	5 076	202	276	8 301
Svenska Petroleum AB	7 060	-30	50	177
SSAB	10 435	179	316	14 711
Zenit Shipping AB	310	-747	241	15
Post- och Kreditbanken, PK-banken	—	1 370	119	3 729
Sveriges Investeringsbank AB	—	184	60	51
Övriga företag	49 508	4 569	4 861	74 481
Summa	102 567	7 470	7 007	160 324

(50 %), Pullmax AB, del av Kockums Industri AB och vissa företag inom Eisergruppen. Försäljningarna har gällt företag med sammanlagt omkring 5 000 anställda.

Slutligen skall frågan om statens styrning av de statliga bolagen kort beröras. I formellt hänseende är bolagen självständiga rättssubjekt. Verksamheten regleras enligt bestämmelserna i aktiebolagslagen. Staten utövar sitt inflytande över bolagen i egenskap av aktieägare, främst genom rätten att vid bolagsstämma utse styrelse för bolaget. Genom föreskrifter i bolagsordningen kan också den allmänna inriktningen av bolagets verksamhet anges eller vissa åtgärder göras beroende av tillstånd från regeringen eller myndighet. Staten kan utöva ett mera direkt inflytande över ett bolags löpande verksamhet genom anslagsvillkor i sådana fall då bolaget är beroende av medelstillskott från staten. Staten kan givetvis också genom avtal överenskomma med ett bolag om begränsning av bolagets handlingsfrihet i olika avseenden.

Frågor om statens styrning av de statliga bolagen har uppmärksamrats av konstitutionsutskottet vid olika tillfällen, senast i samband med behandlingen år 1983 av vissa frågor om domänverket, Statsföretag och Ncb (KU 1982/83:30 s. 26—33).

Principer för statlig affärsverksamhet

Motivering i motionerna

Frågor om principer för statlig affärsverksamhet, bl. a. i konkurrenshänseende, tas upp i tre motioner från moderata samlingspartiet och folkpartiet.

I motion 1984/85:559 (m) anförs att frestelsen för vissa affärsdrivande verk att utnyttja en monopolställning för att vinna fördelar också på den konkurrensutsatta delen av marknaden är stor. Ett flertal anmälningar till näringsfrihetsombudsmannen (NO) om s. k. osund konkurrens från vissa affärsverks sida ger enligt motionärerna belägg för detta. Konkurrensneutralitet måste råda gentemot enskilda företag. Detta skulle kunna uppnås om affärsverken bringades att upphöra med eller avyttra verksamhetsgrenar som inte behöver vara offentliga.

Denna tankegång utvecklas närmare i motion 1984/85:1423 (m, c, fp). Där sägs att de affärsdrivande verken söker sig till arbetsområden vilka ursprungligen inte var avsedda för dessa verk. Någon allvarligare diskussion om nyttan av denna expansion har inte förts av statsmakterna. Risken att enskilda företag kommer i kläm är enligt motionärerna uppenbar. Den från marknadsekonomisk synpunkt naturligaste lösningen vore att de affärsdrivande verken helt upphörde med den konkurrensutsatta verksamheten och i stället satte in alla sina resurser på att effektivisera den monopoliserade verksamheten. Alternativt skulle de monopoliserade verksamheterna kunna avskiljas från de konkurrensutsatta delarna av verksamheten. Motionärerna anser att en översyn av frågan bör ske genom en särskilt tillkallad utredning. Riksdagen föreslås göra ett uttalande till regeringen om vikten av att konkurrensneutralitet råder gentemot enskilda företag under den tid översynen pågår.

I motion 1984/85:1505 (fp) anförs att gränserna för den statliga affärsverksamheten ständigt bör granskas kritiskt. Motionärerna anser att verksamheten innebär risker för bl. a. ineffektivitet och konkurrenssnedvridning. Följande principer föreslås vara vägledande för reformer inom den statliga affärsverksamheten:

- All myndighetsutövning bör skiljas från affärsverksamhet. Därigenom undanröjs grunden för tvivel rörande myndigheters opartiskhet när de gör bedömningar och jämförelser mellan de egna produkterna och enskilda konkurrenters. Därigenom tvingas också fram en boskillnad vid redovisning av myndighetsutövningens resp. affärsverksamhetens inkomster och utgifter. Affärsverksamheten bör drivas i bolagsform.
- Kontrollen av de offentliga bolagens avkastningskrav bör stärkas. Om subventioner av skattemedel i enskilda fall blir nödvändiga av exempelvis regionalpolitiska eller sysselsättningsmässiga skäl måste detta klart redovisas. Samtidigt måste redovisas en bedömning om subventionerna

- kan ha negativa effekter på konkurrerande företag, utgöra handelshinder eller på annat sätt *snedvrida* konkurrensen i den berörda branschen.
- Offentliga företag som har till enda syfte att driva affärsverksamhet, dvs. där särskilda och starka skäl till ett statligt engagemang inte finns, bör säljas. För större företag är börsen en lämplig väg. Aktierna bör då spridas på både institutioner och enskilda personer.
  - Skäl som kan motivera statlig affärsverksamhet är regionalpolitiska och sysselsättningsmässiga. Likaså kan i branscher där konkurrensen inte fungerar ett statligt företag bidra till att förbättra marknadens funktion. Strävan bör dock vara att göra sådana statliga företagarinsatser tidsbegränsade.
  - Den kontroll staten vill upprätthålla över någon viss bransch skall ske genom generella medel — lagstiftning etc. — och inte genom styrelse-representanter eller liknande. Gråzonen där staten mer eller mindre kontrollerar enskilda företag utan att formellt äga dessa bör försvinna.

En grundlig genomgång utifrån dessa principer av såväl affärsverken som de statliga bolagen föreslås i motionen.

Konkurrensutsatt verksamhet i verks- eller bolagsform

I näringsutskottets betänkande NU 1984/85:13 har redogjorts för bl. a. vissa uttalanden av regeringen om redovisningen av den konkurrensutsatta verksamheten inom televerket. Regeringen har nu återkommit till frågan i proposition 1984/85:158 om vissa telefrågor. Där anføres (s. 7) följande av föredragande statsrådet, kommunikationsminister Curt Boström:

Verket bör, självt eller genom de bolag vars aktier verket förvaltar, också i fortsättningen få driva televerksamhet som konkurrerar med privat företagsamhet. Jag vill i det sammanhanget särskilt påpeka att tillhandahållandet av nättjänster inte i något industriland helt skiljts från tillhandahållandet av apparater som skall anslutas till nätet. Televerket skall bedriva den verksamhet som är konkurrensutsatt på samma villkor som konkurrenterna. Det bör dock framhållas att olika företag har olika konkurrensfördelar. Televerket har genom sin starka ställning på den svenska telemarknaden givetvis vissa fördelar. Verkets konkurrenter, som i hög grad utgörs av internationellt verksamma storföretag, har andra fördelar i konkurrensen. Televerkets konkurrensutsatta verksamhet som bedrivs i verksform särredovisas i räkenskaperna enligt beslut av riksdagen (prop. 1980/81:66, TU 9, rskr 132). Riksrevisionsverket granskar och deltar fortlöpande i utvecklingen av metoderna för särredovisning. Jag anser att en tillräcklig säkerhet därigenom skapas att den konkurrensutsatta verksamheten inte subventioneras av övrig verksamhet. Självfallet skall konkurrensverksamheten ge ett överskott. Det har också varit fallet de båda senaste åren.

Frågan om televerkets prissättning vid försäljning av en konkurrensutsatt produkt (telefonsvarare) har nyligen prövats av marknadsdomstolen med anledning av en ansökan av ett enskilt företag om förhandling enligt konkurrenslagen (1982:729) för att undanröja s. k. skadlig verkan till följd av underprissättning på produkten. I beslut den 26 april 1985 har domsto-

len lämnat företagens talan utan bifall beroende bl. a. på att den utredning av statens pris- och kartellnämnd (SPK) som ligger till grund för beslutet inte medger några säkra slutsatser. Härom anför domstolen följande:

Grunden till att frågan om underprissättning inte kunnat klarläggas i ärendet är att televerket inte kan tillhandahålla en godtagbar redovisning. Det måste åligga verket att få till stånd en sådan redovisning. Enligt vad som upplysts pågår ett arbete i syfte att förbättra verkets redovisning. Domstolen förutsätter att detta arbete påskyndas och att televerkets särredovisning av den konkurrensutsatta verksamheten blir tillfredsställande inom en snar framtid. Vidare har framkommit att NO har begärt att SPK skall göra en ny utredning om televerkets konkurrensutsatta verksamhet. Utredningen skall syfta till att klarlägga verksamhetens omfattning och vilka principer verket tillämpar beträffande prissättning och redovisning. Även förekomsten av underprissättning skall undersökas. Genom undersökningens breda uppläggning bör det finnas goda förutsättningar att få fram ett material som på ett annat sätt än utredningen i detta ärende tillåter slutsatser beträffande televerkets prissättning. När ytterligare underlag för bedömningen föreligger i enlighet med vad som nu angetts, kan detta motivera ett annat ställningstagande från domstolens sida.

Den i beslutet nämnda nya utredningen av SPK om televerkets konkurrensutsatta verksamhet väntas pågå under hela år 1985.

Frågan om separat redovisning av konkurrensutsatt verksamhet har aktualiserats för postverkets del genom skrivelser från NO till regeringen. I skrivelserna hänvisar NO till flera anmälningar från privata företag angående postens verksamhet på konkurrensmarknader. Frågan tas upp i budgetpropositionen (prop. 1984/85:100 bil. 6 s. 99), där kommunikationsministern framhåller vikten av att posten så långt möjligt söker särredovisa de verksamheter som posten bedriver i konkurrens. Monopolverksamheten skall inte subventionera den konkurrensutsatta verksamheten inom posten. Tvärtom skall konkurrensverksamheten ge sådana positiva bidrag att postens servicenät kan bibehållas och att avgifterna för monopol tjänsterna kan hållas nere. Enligt kommunikationsministerns mening bör resultatet av ett pågående utvecklingsarbete inom posten med att särredovisa olika verksamheter avvaktas.

Det kan tilläggas att en fråga om postverkets prissättning av viss konkurrensutsatt verksamhet (distribution av grupp reklam) för närvarande prövas av marknadsdomstolen.

Inom kort väntas verksledningskommittén (C 1983:04) komma att avge ett betänkande om styrningen av affärsverken och deras dotterbolag. Kommittén väntas i det sammanhanget komma att ta upp även frågor om särredovisning av konkurrensutsatt verksamhet.

Tidigare riksdagsbehandling

Frågan om *affärsverkens konkurrensutsatta verksamhet* behandlades av riksdagen senast i december 1984 med anledning av en trepartimotion (m,

c, fp) med samma innehåll som den nu aktuella motionen 1984/85:1423. Efter en redovisning bl. a. av vissa bestämmelser i konkurrenslagen (1982:729) och NO:s bevakning av affärsverkens prissättning konstaterade utskottet att det ännu inte hade klarlagts att monopolmissbruk hade förekommit i något fall. På grundval av SPK:s utredningar och utgången av de olika ärendena hos NO och marknadsdomstolen finge bedömas om det fanns behov av en allmän översyn av sambandet mellan konkurrensutsatt verksamhet och övrig verksamhet inom affärsverken. Utskottet avstyrkte motionen. Företrädarna för de tre partier som stod bakom motionen reserverade sig till förmån för denna. Riksdagen följde utskottet.

Beträffande *den statliga affärsverksamheten* i allmänhet har sedan 1950-talet ett antal offentliga utredningar lagt fram förslag såväl av generell natur som beträffande olika delfrågor. Åtskilliga av dessa förslag har lett till beslut av statsmakterna. I andra fall har förslagen inte föranlett någon åtgärd beroende på att förutsättningarna förändrats eller på att förslagen mött kritik.

Stor uppmärksamhet har ägnats åt frågor om anpassning av *affärsverksformen* till kraven på affärsmässighet. Förslag i sådant syfte lades fram av affärsverksutredningen år 1968 och affärsverkskommittén år 1972. Förslagen, som anmäldes för riksdagen först i proposition 1976/77:130 med förslag till riktlinjer för modernisering av det statliga budgetsystemet, kom endast i begränsad omfattning att genomföras. I sammanhanget togs inte ställning till de övergripande frågorna om de statliga affärsverken, framför allt avvägningen mellan rollen som samhällsorgan och rollen som affärsföretag med lönsamhet som mål.

Frågor om ombildande av affärsverk till aktieföretag har aktualiserats vid flera tillfällen. Ett förslag av denna innebörd från statens vattenfallsverk år 1967 kom aldrig att underställas riksdagen på grund av motstånd från personalorganisationerna. Ett motsvarande förslag beträffande förenade fabriksverken lades fram av 1972 års FFV-utredning år 1974. Detta förslag kunde inte heller genomföras, eftersom de anställdas organisationer önskade att affärsverksformen skulle bibehållas. I proposition 1975/76:122 (s. 45 f.) anförde föredragande statsrådet, industriminister Rune B. Johansson, att FFV:s verksamhet borde kunna effektiviseras avsevärt genom en ny organisation m. fl. åtgärder. Frågan om en ändrad företagsform borde prövas på nytt efter ca tre år med sikte på beslut om fem år. Näringsutskottet instämde häri och uttalade sig samtidigt för en utredning med syfte att lägga fram förslag om lämplig företagsform för den statliga affärsdrivande verksamhet som bedrivs i konkurrens med andra företag (NU 1975/76:62 s. 9 f.). Riksdagen anslöt sig till vad utskottet anförde.

Någon utredning kom emellertid inte att tillkallas. Frågan togs upp på nytt i proposition 1981/82:25 (s. 108 f.). Föredraganden, industriminister Nils G. Åsling, erinrade om riksdagens begäran år 1976. Han anförde att frågan om lämplig företagsform för olika statliga verksamheter var före-

mål för kontinuerlig uppmärksamhet av regeringen. Det hade visat sig att det var lämpligast att behandla företagsformen separat för olika statliga myndigheter och verk. Det fanns därför inget behov av en samlad utredning i frågan. Utskottet anslöt sig enhälligt till denna bedömning (NU 1981/82:18). Beträffande företagsformen för FFV anförde industriministern att de åtgärder som vidtagits sedan år 1976, bl. a. ombildning av vissa sektorer till bolag, utgjorde steg mot en aktiebolagsbildning för hela verket. Han var dock inte beredd att lägga fram förslag härom. Vad som anförts lämnades utan erinran av riksdagen.

Frågan om ändrad företagsform för hela affärsverk har därefter inte aktualiserats. I några fall har delar av verk kunnat ombildas till bolag. De fackliga organisationerna torde dock alltså i regel motsätta sig en ändring av verksformen. År 1981 fattade riksdagen ett principbeslut om att televerkets industrier (Teli) skulle överföras i bolagsform den 1 juli 1985. I den tidigare nämnda propositionen 1984/85:158 om vissa telefrågor anmäler kommunikationsministern att enighet i frågan mellan verket och organisationerna inte har kunnat nås varför ett slutligt beslut föreslås bli fattat först efter förnyade överläggningar.

En redogörelse för riksdagens ställningstaganden till vissa principfrågor om de *statliga aktiebolagen* kan lämpligen utgå från 1969 års beslut om inrättandet av ett statligt förvaltningsbolag (prop. 1969:121, SU 1969:168, rskr. 1969:381). Uppgiften för detta bolag — senare benämnt Statsföretag AB — var att överta och därefter förvalta aktierna i de statliga aktiebolagen, med undantag främst för vissa bolag som sorterade under kommunikations- och finansdepartementen. I propositionen anfördes som en allmän bakgrund till förslaget att den statliga företagsamheten borde förstärkas som ett led i en aktiv och samordnad näringspolitik. Som övergripande mål för förvaltningsbolaget angavs att "under krav på lönsamhet uppnå största möjliga expansion". I sammanhanget anfördes att mål och villkor för de statliga företagen inte fick innebära sådana inskränkningar i deras rörelsefrihet att de placerades i ett underläge i förhållande till privata företag. Vidare uttalades att de statliga företagen även i framtiden borde ha ett särskilt ansvar att ta hänsyn till samhällsintresset vid val mellan olika produktions- och lokaliseringalternativ. Det föreslogs att förvaltningsbolaget skulle vara skyldigt att lämna offert för sådana speciella uppgifter som ägaren begärde att bolaget skulle fullgöra.

Samtidigt med bildandet av förvaltningsbolaget tillsattes en särskild affärsverksdelegation med i huvudsak samma personsammansättning som bolagets styrelse. Delegationens uppgift var att åstadkomma en ökad samordning dels mellan affärsverken inbördes, dels mellan dessa och förvaltningsbolaget och dess dotterbolag. Det hänvisades till att affärsverken på grund av sin offentligrättsliga ställning inte kunde inordnas i den föreslagna statliga koncernen. Det visade sig emellertid snart att det saknades

praktiska förutsättningar för en sådan samordning av hela den statliga företagssektorn som var syftet med affärsverksdelegationen. Denna kom därför att slutligt avvecklas år 1980.

Statsföretag expanderade under de första åren snabbt. Förlusterna i vissa dotterbolag täcktes genom koncernbidrag från LKAB och Tobaksbolaget. Stora investeringar gjordes i basindustrier, framför allt i Norrland. Nytt aktiekapital tillskötts av staten år 1976 i syfte att möjliggöra ett omfattande investeringsprogram för resten av 1970-talet. Från år 1977 drabbades emellertid flera av dotterbolagen av strukturkriser, vilket ställde stora finansiella krav på moderbolaget. Statsföretag kom att engageras även i försöken att rekonstruera bl. a. handelsståls- och varvsindustrierna. År 1977 överfördes de statliga varvsintressena till Svenska Varv AB. Under budgetåren 1977/78—1981/82 anvisade riksdagen årligen betydande belopp i form av medelstillskott till Statsföretag för bl. a. täckande av förluster i dotterbolagen.

Under denna period väcktes vid några tillfällen från såväl socialdemokraternas som moderata samlingspartiets sida motioner om en omprövning av Statsföretags verksamhetsinriktning. Någon omprövning av 1969 års riktlinjer kom dock inte till stånd under perioden.

Efter regeringsskiftet hösten 1982 föreslogs i proposition 1982/83:68 en genomgripande rekonstruktion av Statsföretag och en ändrad målsättning för gruppen. Som tidigare redovisats innebar förslaget att några av de största dotterbolagen bröts ut och att Statsföretagsgruppen därigenom fick en annan inriktning. I propositionen (s. 10 f.) gav föredraganden, statsrådet Roine Carlsson, vissa allmänna synpunkter på motiven för statligt företagande. Han konstaterade att motiven för etableringar eller förvärv av de olika företagen varit långt ifrån enhetliga. I några fall hade statens ansvar för ett rationellt utnyttjande av landets naturtillgångar varit av betydelse, i andra fall hade försörjningsskäl eller önskemålet att lösa sysselsättningsproblem varit utslagsgivande. I vissa fall då de skäl som ursprungligen motiverat ett förvärv eller tillkomsten av ett företag försvagats hade företaget kunnat fortsätta att utvecklas enligt rent affärsmässiga principer. Beträffande Statsföretag anfördes följande:

Genom Statsföretagsgruppen har statsmakterna möjlighet att trygga en inhemsk produktion av viktiga produkter som annars kanske skulle bli för liten eller helt upphöra på grund av lönsamhetsskäl. Genom Statsföretagsgruppen har staten också möjlighet att genomföra vissa önskvärda investeringar eller medverka i industripolitiskt önskvärda strukturrationaliseringar. Via de statliga företagen har staten också möjlighet att göra industripolitiskt önskvärda satsningar där sådana annars inte skulle ha kommit till stånd på grund av t. ex. satsningens risk eller storlek. Det finns i sådana fall helt enkelt ingen privat ägare med tillräckligt intresse och tillräcklig kapacitet i fråga om risktagande, finansiering och företagsledning som är beredd att ställa upp som ägare på villkor som är rimliga för staten.

Slutsatsen är att staten som ägare till företag kan driva en aktiv politik

på olika områden. Det bör också tilläggas att det är värdefullt för staten att ha erfarenhet av företagandets villkor och möjlighet att närmare följa utvecklingen i näringslivet. Enligt min mening är det också väsentligt att staten som företagsägare finns som ett alternativ till andra ägarkategorier och dessutom som ett alternativ som kan påverka näringspolitikens inriktning.

Vidare föreslogs en ändring av det år 1969 formulerade målet för Statsföretagsgruppen, enligt vilket kravet på expansion framstod som centralt. I stället borde målet vara att "under krav på lönsamhet öka den statliga företagssektorns effektivitet och konkurrenskraft och därmed dess expansionsförmåga". Vidare framgick att Statsföretag avsågs arbeta på i princip samma villkor som enskilda företag. Härom anfördes följande.

För att inte konkurrensnedvridning skall uppstå skall Statsföretagsgruppen på sätt som framhölls i prop. 1969:121 verka under samma villkor som privata företag. Detta betyder bl. a. samma frihet och begränsning vid beslutsfattandet. Vidare betyder detta att kapitalförsörjningen skall tillgodoses på likartat sätt som för näringslivet i övrigt. Nytt kapital skall tillskjutas av likartade skäl och på likartade villkor som i andra företag. Det innebär att ägarkapital kan tillföras Statsföretag i form av nyemissioner när bolaget behöver kapitaltillskott för att genomföra t. ex. stora lönsamma investeringar.

Jag anser att Statsföretag sedan gruppen genomgått en rekonstruktion och konsoliderats bör sträva efter att uppnå en lönsamhet som medger tillfredsställande avkastning på ägarkapitalet.

På sikt bör avkastningskravet i princip ges likartad utformning som för enskilt ägda företag. Statsföretag skall emellertid också kunna vara ett instrument i regeringens näringspolitiska planering. I den mån Statsföretag åläggs uppgifter som kommer i konflikt med den företagsekonomiska målsättningen skall detta, såsom hittills, lösas genom ett offertförfarande.

I motioner från moderata samlingspartiet och folkpartiet riktades stark principiell kritik mot regeringens förslag med motiveringen att statligt företagande leder till besvärande rollkonflikter för staten. Denna kritik avvisades av näringsutskottet (NU 1982/83:25 s. 8 f.). Vad som behövdes var endast att statens båda funktioner hölls åtskilda och att staten som företagsägare underkastade sig de bestämmelser som gäller generellt för näringslivet. Utskottet tog också avstånd från motionärernas förslag om att riksdagen skulle uttala sig för en allmän begränsning av statens företagsengagemang liksom för försäljning och börsintroduktion av statliga företag. Sistnämnda fråga behandlas i nästa avsnitt. Företrädarna för resp. parti i utskottet reserverade sig till förmån för motionerna.

Mot förslaget i propositionen om mål för Statsföretagsgruppen riktades kritik i motioner från såväl centerpartiet och folkpartiet som — från helt andra utgångspunkter — vänsterpartiet kommunisterna. De två först-

nämnda partierna begärde ett än starkare betonande av kraven på effektivitet och lönsamhet. De vände sig mot att expansion fortfarande ingick i målformuleringen. Vänsterpartiet kommunisterna ansåg däremot att kravet på lönsamhet borde ges "en mindre formell och mer långsiktig innebörd". I stället för en omorganisation begärdes en ny framtidsinriktad grupp av statliga företag. Utskottet anslöt sig även i frågor om målet för Statsföretag till regeringens förslag. Reservationer avgavs av företrädarna för dels de tre borgerliga partierna, dels vänsterpartiet kommunisterna. Riksdagen följde utskottet.

Hösten 1984 behandlade utskottet (NU 1984/85:13) åter en motion från vänsterpartiet kommunisterna om målet för de statliga företagen. I denna motion anfördes bl. a. att de statliga företagen borde vara mönsterföretag i fråga om de anställdas inflytande och den inre demokratin. Utskottet hänvisade bl. a. till att målet för Statsföretag innefattar även ett personalpolitiskt delmål, nämligen att en strävan skall vara att skapa allt större arbetstillfredsställelse för de anställda. Även denna motion avslogs av riksdagen på förslag av utskottet.

Försäljning av statliga företag

Motivering i motionerna

Förslag om påbörjande av en långsiktig och systematisk utförsäljning av statliga företag i såväl affärsverks- som bolagsform framförs i partimotioner från de borgerliga oppositionspartierna. Gemensamt för förslagen är att de antas innebära en förstärkning av statsbudgetens inkomstsida med minst 3 miljarder kronor under budgetåret 1985/86.

I motion 1984/85:559 (m) anfördes att staten har varit mindre framgångsrik som företagare. Det statliga ägandet har varit till skada för de berörda företagen och lett till slöseri med resurser. Enligt motionärerna har statligt företagande en rad andra nackdelar, bl. a. risker för sammanblandning av funktioner och för illojal konkurrens gentemot privata företag. Mot bakgrund härav föreslås en omfattande privatisering av statliga företag. Följande metoder anges som tänkbara:

- a. försäljning av aktier på börsen
- b. försäljning till tidigare ägare eller minoritetsägare
- c. överlåtelse av statliga minoritetsintressen till huvudaktieägare
- d. försäljning av aktier till anställda
- e. utförsäljning av bolagets tillgångar
- f. försäljning till annat företag
- g. "spin-offs" av bolagets beståndsdelar

Varje metod har enligt motionärerna sina fördelar och lämpar sig olika väl för olika fall. En allmän strävan bör vara att ge utförsäljningar en så

stor spridning till allmänheten som möjligt utan att ägaransvaret tunnas ut. Särskilda insatser bör göras för att underlätta för de anställda att förvärva aktieposter i de egna företagen.

Vidare anförs att en systematisk avyttring av de statliga företagen måste ske stegvis för att kunna absorberas av kapitalmarknaden utan att underkurs skall behöva tillgripas och utan att möjligheterna försvåras för andra företag att få kapital via den ordinarie kapitalmarknaden. En utförsäljning av vissa tillgångar inom affärsverken — t. ex. domänverket och Vattenfall — antas kunna ske i former som lockar placerare vid sidan av de sedvanliga köparkategorierna.

I motion 1984/85:2623 (m) föreslås, med hänvisning till nyssnämnda motion, att riksdagen uppdrar åt regeringen att arbeta med ambitionen att statliga företag kan avyttras i en sådan omfattning att det statliga upplåningsbehovet för budgetåret 1985/86 minskar med minst 3 000 milj. kr.

Centerpartiet föreslår i motion 1984/85:2303 en försäljning av samma omfattning. I motiveringen, som finns i motion 1984/85:2301, anförs att det under de senaste 15 åren har blivit allt vanligare med statliga företag som konkurrerar med vanliga privata företag. All erfarenhet visar enligt motionärerna att konkurrensutsatta företag sköts effektivast i privat regi. Det föreslås därför att en långsiktig utförsäljning av statliga företag påbörjas. Av särskilt intresse är Vattenfall, televerkets dotterbolag och delar av domänverkets skogsinnhav. Som ytterligare exempel anges Procordia, SARA, Ncb, LKAB m. fl.

Centerpartiets synpunkter på frågan utvecklas närmare i motion 1984/85:1434. Enligt motionärernas mening bör statliga företag i första hand verka inom sådana områden där staten har väsentligt bättre förutsättningar att bedriva företagande än enskilda och kooperativa företag. Det understryks dock att staten har en självklar roll när det gäller ansvaret för viss grundläggande samhällsservice och att det i vissa fall är enbart staten som kan mobilisera tillräckliga resurser för att lösa särskilda omstruktureringsproblem eller omfattande utvecklingsprogram. Det har också från regionalpolitisk synpunkt varit nödvändigt med statligt företagande. Ett statligt ägande kan i vissa fall även vara ett nödvändigt komplement i marknadsökonomi. Icke desto mindre måste statens långsiktiga ägarengagemang inom olika branscher kunna omprövas. Staten har svårt att uppbära den känslighet för marknadens förändringar som ett effektivt företagande långsiktigt kräver. Genom att staten har att dra upp ramar för näringslivets verksamhet kan det lätt uppstå en dubbelroll om staten samtidigt är företagare.

Vidare anförs att statligt ägande inte får bli ett självändamål. Företag som har strukturerats om och fått nödvändig stabilitet och lönsamhet borde kunna säljas ut. Förutom de i motion 1984/85:2301 nämnda företagen anges PK-banken, i vilken staten skulle kunna minska sin andel

ytterligare. Enligt motionärerna bör man heller inte vara främmande för att pröva nya grepp såsom uppdelning av verksamheter inom de affärsdrivande verken och börsintroduktion av delar av dessa i form av olika bolag.

I folkpartiets partimotion 1984/85:2805 anförs att statens roll som ägare till företag lätt kommer i konflikt med statens huvudsakliga roll i övrigt i samhället. Detta har varit till nackdel för de statliga företagens möjligheter att utvecklas. Staten har inte kunnat fungera som enbart ägare, och den egentliga ägarfunktionen har därför inte blivit tillgodosedd. Vidare anförs att statliga företag liksom andra företag måste utvecklas och expandera på grundval av egen lönsamhet och vinstutveckling, inte med hjälp av statliga kapitaltillskott. Det nödvändiga kapitalet bör anskaffas på kreditmarknaden i konkurrens med andra företag.

Motionärerna anser sålunda att de statliga företagen behöver ett tillskott av andra tänkbara ägare för att över huvud taget få ägarrollen uppfylld. Ett antal statliga företag bör kunna säljas. Det finns t. ex. ingen anledning till att staten bedriver restaurangrörelse genom SARA. Försäljningarna bör ske med sikte på att ge intäkter av ca 3 miljarder kronor om året under ett antal år framöver.

Tidigare riksdagsbehandling

Motioner om börsintroduktion och försäljning av aktier i statliga företag väcktes årligen under perioden 1956—1972. Motionerna avsågs av riksdagen. År 1977 väcktes en motion (m) avseende försäljning helt eller delvis av företag i Statsföretagsgruppen. Även den avsågs på förslag av utskottet (NU 1977/78:33), som hänvisade till att en utredning om Statsföretags verksamhetsinriktning och mål skulle tillsättas av regeringen och att denna utredning skulle studera bl. a. frågan om ett vidgat ägande av företagen inom Statsföretagsgruppen.

År 1980 väcktes en liknande motion (fp). Vid sin behandling av motionen hänvisade näringsutskottet (NU 1980/81:6) till att den nämnda statsföretagsutredningen i sitt betänkande (SOU 1978:85) Statligt företagande i samhällets tjänst hade föreslagit bl. a. bildandet av ett bolag benämnt Statsinvest, till vilket skulle överföras aktier i ett lämpligt urval av företagen inom Statsföretagsgruppen. Som delägare i Statsinvest skulle enligt utredningen efter en börsintroduktion såväl institutionella placerare som allmänheten kunna komma i fråga. Utskottet hänvisade vidare till att regeringen ännu inte hade tagit ställning till utredningens förslag i denna del med motiveringen att frågan krävde ytterligare överväganden. På förslag av utskottet avsåg riksdagen motionen.

År 1981 väcktes två motioner (m; fp) av ungefär samma innebörd. Även dessa avsågs på förslag av utskottet (NU 1980/81:49), som hänvisade till att beredningen av frågan inom regeringskansliet fortfarande pågick.

I en partimotion från moderata samlingspartiet samma år föreslogs att

staten successivt skulle avveckla sina intressen i sådana lönsamma företag som staten äger helt eller delvis. Motionsyrkandet avstyrktes av utskottet (NU 1981/82:13), varvid moderata samlingspartiets företrädare reserverade sig. Riksdagen följde utskottet. Ett motsvarande yrkande år 1982 fick samma behandling (NU 1981/82:53). Det kan tilläggas att statsföretagsutredningens förslag om börsintroduktion av statliga företag via Statsinvest inte kom att underställas riksdagen.

Det förslag om rekonstruktion av Statsföretagsgruppen som lades fram efter regeringsskiftet hösten 1982 gav anledning till motioner (m; c; fp) med yrkanden om alternativa program för rekonstruktion, som skulle kunna finansieras genom intäkter från försäljning av vinstgivande statliga företag inom gruppen. I andra motioner från de tre borgerliga oppositionspartierna föreslogs utförsäljning av statliga företag inom och utom Statsföretagsgruppen i syfte bl. a. att förbättra det statsfinansiella läget. Särskilda yrkanden förelåg om en successiv privatisering av Pripps Bryggerier och PK-banken. Vid sin behandling av de angivna motionerna anförde utskottet (NU 1982/83:25 s. 14) att ett genomförande av förslagen skulle leda till att de kvarvarande statliga företagen skulle komma att genomsnittligt förete låg lönsamhet. Utskottet betraktade emellertid för sin del en livskraftig sektor av statliga företag som ett viktigt inslag i det svenska näringslivet och avstyrkte därför motionsyrkanden som gick ut på en programmatisk minskning av denna företagssektor. Beträffande ett yrkande från folkpartiet om privat delägarskap i statliga företag, åstadkommet genom börsintroduktion av dessa, anförde utskottet att frågan om en sådan ordning fick prövas från fall till fall. Utskottet såg inga fördelar i en mera generell tillämpning av ett sådant system. Samtliga motioner avstyrktes av utskottet. Företrädare för de tre borgerliga oppositionspartierna avgav en gemensam reservation, i vilken förordades en planmässig försäljning av statliga företag med sikte på att staten under budgetåret 1983/84 skulle tillföras likvider för aktieförsäljningar uppgående till ca 1 miljard kronor. Riksdagen följde utskottet.

År 1984 väcktes åter ett antal motioner (m; c; fp) med förslag om försäljning av aktier i statliga företag. Utskottet hänvisade (NU 1983/84:23 s. 13) till sitt ställningstagande till motsvarande yrkanden år 1983. Därutöver tog utskottet avstånd från den i några motioner framförda uppfattningen att staten i princip inte borde äga företag annat än möjligen tillsammans med privata intressenter. Frågor om försäljning, helt eller delvis, av statliga företag fick behandlas från fall till fall när särskilda omständigheter förelåg. Motionerna avstyrktes. En reservation (m, c, fp) avgavs av innebörd att riksdagen skulle begära en plan för försäljning och börsintroduktion av statliga företag.

I samma betänkande behandlades frågan om teckning av aktier i PK-banken. Regeringen hade föreslagit att staten i samband med en ökning av aktiekapitalet i banken genom nyemission skulle avstå från sin företrädesrätt att teckna nya aktier och att hela emissionen i stället skulle

säljas över Stockholms fondbörs, varigenom statens ägarandel skulle minska från nära 100 % till 85 %. Med anledning härav väcktes motioner av innebörd att statens ägande i banken borde avvecklas helt (m) eller reduceras i förhållande till regeringens förslag (c; fp). Utskottet anförde (NU 1983/84:23 s. 12) att starka skäl talade för att PK-banken fick behålla sin ställning som en väsentligen statsägd affärsbank med de möjligheter till direkt och indirekt påverkan på bankväsendet i övrigt som denna ställning erbjuder. Motionerna avstyrktes. I en reservation (m, c, fp) föreslogs att den andel av aktierna i banken som skulle komma att ägas av andra än staten borde ökas till i första hand minst det dubbla. Riksdagen följde utskottet.

Omorganisation av statens vattenfallsverk

I motioner från moderata samlingspartiet, centerpartiet och vänsterpartiet kommunisterna framförs förslag — med olika innebörd och syften — om delvis genomgripande förändringar av Vattenfalls organisation.

Förslagen från moderata samlingspartiet siktar bl. a. till en förstärkning av statsbudgeten. I motion 1984/85:2875, som har väckts med anledning av proposition 1984/85:120 om riktlinjer för energipolitiken, sägs att det bör vara möjligt att avyttra vissa av Vattenfalls vattenkraftstillgångar redan under nästa budgetår. Med hänvisning till att såväl prissättnings- som driftsansvarsfrågor kan ta en viss tid att lösa anser sig dock motionärerna inte kunna göra en bedömning av hur stor omfattning en sådan försäljning kan komma att få. Vidare riktas i motionen kritik mot Vattenfalls engagemang i fjärrvärmeanläggningar tillsammans med vissa kommuner. Denna fråga behandlas i utskottets betänkande NU 1984/85:30 i samband med anslagsfrågorna för Vattenfall.

I motion 1984/85:1426 (m) presenteras en annan modell för att frigöra tillgångar inom Vattenfall, nämligen omvandling av verket till aktiebolag och därefter försäljning av statens aktier till exempelvis allmänna pensionsfonden, försäkringsbolag och även enskilda. På grundval av taxeringsvärden m. m. beräknar motionären marknadsvärdet av statens krafttillgångar i Vattenfall till 75—100 miljarder kronor. Enbart vattenkraften värderas utifrån ett pris av 2 kr. per kWh till ca 60 miljarder kronor. Till en början skulle 50 % av statens aktieinnehav i Vattenfall kunna avyttras våren 1986. Vid en kurs på aktierna som försiktigtvis beräknades till hälften av substansvärdet — 100 miljarder kronor för hela Vattenfall — skulle försäljningen inbringa 25 miljarder kronor. En betydligt större försäljning skulle kunna genomföras om staten antingen avstod från aktiemajoriteten eller tillämpade metoden med aktier med olika röstvärde.

Motionären föreslår att en värderingsgrupp utses av regeringen med uppgift att snarast lägga fram förslag på grundval av vad som anförs i motionen. I uppdraget för gruppen bör ingå även att undersöka förutsätt-

ningarna för utförsäljning och börsintroduktion av eldistributionsföretag som ägs av Vattenfall. Härigenom skulle avkastningen på kapitalet i Vattenfall kunna ökas.

Utgångspunkten för resonemanget i centerpartiets motion 1984/85:2070 är att elpriset i Sverige i dag är lågt, vilket antas bero på att det faktiska värdet av vattenkraften inte förräntas. När det blir aktuellt med investeringar i ny produktionskapacitet under 1990-talet kommer de reala priserna på elkraft att stiga kraftigt, vilket kommer att medföra en väsentlig höjning av värdet på befintlig vattenkraft. Med hänvisning härtill räknar motionärerna med ett framtidsvärde av 3—4 kr. per kWh för befintlig vattenkraft. I syfte att förhindra en ytterligare ökning av statsskulden måste det vara rimligt, menar de, att frigöra kapital som i dag ger låg förräntning för staten men som ändå måste vara mycket attraktivt för sparare och investerare.

Härefter skisseras i motionen en uppdelning av Vattenfall i fyra bolag. Vattenkraften, som för närvarande ger en produktion av minst 30 TWh per år, föreslås utgöra basen för ett vind- och vattenkraftsbolag (VIVA-bolaget). Förutom för produktion skulle detta bolag svara för Vattenfalls nuvarande distribution och försäljningsverksamhet, exkl. storkraftsnätet. VIVA-bolagets aktier föreslås bli introducerade på börsen eller försålda i särskild ordning. Avyttringen bör ske under tre år. Det samlade värdet av aktierna i bolaget beräknas till 100 miljarder kronor.

KÄRNSTAM-bolaget (kärnkraft och stamlinje) bör enligt motionärerna omfatta kärnkraftsproduktionen och övrig bränslebaserad elproduktion av typ kondenskraft med i huvudsak baslastkaraktär. Bolaget skall också svara för drift och underhåll av storkraftsnätet. Bolaget föreslås tills vidare vara helt statligt ägt för att avvecklingen av kärnkraften och slutförvaringen av det utbrända kärnbränslet skall tryggas. När kärnkraften avvecklas antas bolagets verksamhet komma att minska och omfatta endast storkraftsnätet samt reservhållning av ett antal kondenskraftverk.

Vattenfalls verksamhet inom värmesektorn föreslås bli samordnad i ett särskilt bolag (VÄRME-bolaget). På sikt bör verksamheten i första hand omfatta kraftvärmeproduktion, men i avvaktan på marknadsutrymme för denna elproduktion bör ren värmeproduktion kunna vara en huvuduppgift. Enligt motionen bör detta bolag till en början ägas av staten jämte nuvarande delägare i verksamheten. Det blir en rad bolag som samordnas i VÄRME-bolaget. Efter hand bör övervägas att helt överlåta enskilda bolag till värmeanvändarna eller skapa börsnoterade bolag.

Ett fjärde bolag, FOU-bolaget, föreslås svara för den ganska omfattande forsknings- och utvecklingsverksamhet som i dag bedrivs inom Vattenfall. Detta bolag bör ägas gemensamt av staten och de tre andra bolagen. Dessa föreslås ha majoritet så att de kan bestämma den långsiktiga verksamhetens utveckling och omfattning.

Effekten på statsbudgeten av den föreslagna försäljningen av VIVA-

bolaget antas bli en förbättring av budgetsaldot med ca 45 miljarder kronor under vart och ett av de första två åren. Effekten skulle bli något mindre under det tredje året. Motionärerna hävdar att kapitalmarknaden inte skulle störas av försäljningen eftersom statens upplåningsbehov antas minska i motsvarande mån.

I motionen redogörs slutligen för de energipolitiska effekter som förslaget om en uppdelning av Vattenfall tar sikte på. Det anförs bl. a. att boskillnaden mellan förnyelsebar och bränslebaserad elproduktion bör skapa ett konkurrensförhållande som stimulerar till att utnyttja produktionsmöjligheterna optimalt. Kondenskraften skulle inte längre stödjas ekonomiskt av gammal vattenkraft med låga kostnader.

I motion 1984/85:2088 (vpk) framförs en allmän kritik mot Vattenfalls roll i energipolitiken. Under de senaste 20 åren, sägs det, har Vattenfall utvecklat och konsoliderat sin ställning som stort energikonglomerat med avgörande inflytande inte bara på elproduktion och distribution utan över hela det svenska energiprogrammet. Motionärerna anser det inte rimligt att en organisation som "agerar på marknadssamhällets villkor, med företagsekonomisk lönsamhet som ledstjärna och utan hänsyn till ekologiska och miljöpåverkande faktorer" skall ha detta avgörande inflytande över svensk energipolitik. Vattenfall bör därför koncentrera sin verksamhet till drift och förvaltning av sina kraftverk samt till eldistribution. Det finns enligt motionärerna andra statliga och kommunala organ som med fördel kan ta över och sköta stora delar av den verksamhet som Vattenfall har samlat på sig. En nedskärning av antalet anställda vid Vattenfalls huvudkontor och en motsvarande förstärkning av skilda organisationer på det regionala och lokala planet är också önskvärd, sägs det i motionen.

Kommentarer från statens vattenfallsverk

Vattenfall har med skrivelse den 10 april 1985 till näringsutskottet överlämnat en promemoria med uppgifter om verkets bedömning av effekterna på elförsörjningen och elpriset av en uppdelning av Vattenfall enligt förslaget i motion 1984/85:2070 (c).

Sammanfattningsvis anförs i promemorian följande.

Om de i motionen framlagda förslagen skulle realiseras får detta genomgripande negativa effekter på elförsörjningen i Sverige. Det effektiva elförsörjningssystem som Sverige har idag och som gett landet bland de lägsta elpriserna i världen skulle komma att brytas upp och ersättas av ett mindre rationellt och kostsammare system. Vidare skulle elsamarbetet inom Norden bli mindre effektivt. Nämda förhållanden jämte förslaget om utförsäljning skulle leda till förhöjda elpriser. Det är dock uteslutet att försäljningsvärdet skulle kunna uppgå till det belopp som nämns i motionen — 100 000 Mkr.

De negativa effekterna på elförsörjningen av en uppdelning förklaras av att Vattenfall har byggt upp ett rationellt utformat system för produktion,

överföring och distribution av elkraft. En effektiv samordnad drift av systemet möjliggörs av att Vattenfall självt äger såväl produktionsanläggningar av olika slag som anläggningar för överföring och distribution. Efter en uppdelning enligt förslaget i motionen skulle VIVA-bolagets elproduktion inte vara tillräcklig för kundernas efterfrågan. Åtagandena gentemot kunderna skulle kunna tillgodoses endast genom avtal med KÄRNSTAM-bolaget som gav VIVA-bolaget oinskränkt förfoganderätt över produktionsresurserna. Enligt Vattenfall är det ostridigt att ett sådant avtal skulle vara mindre rationellt än nuvarande ordning med Vattenfall som ägare till produktionsresurserna. Det påpekas att inget större svenskt kraftföretag baserar sin verksamhet på ett enda kraftslag. De arbetar med varandra kompletterande kraftslag, så att kraftslag med lägsta rörliga kostnad i varje ögonblick kan utnyttjas. Samma gäller i princip för utländska kraftföretag.

Vidare hävdas att en uppdelning — som innebär att stamnätet hamnar inom ett bolag och regionala nät inom ett annat — skulle innebära en mindre rationell hantering jämfört med nuvarande system, som medger gemensamt utnyttjande av viss personal.

Den föreslagna uppdelningen skulle också försvåra den fortsatta utbyggnaden och utnyttjningen av samkörningsförbindelserna med våra nordiska grannländer. Förhandlingar och överenskommelser härom avser bl. a. fasta kraftleveranser under långa tidsperioder. För Sverige är det enligt Vattenfalls mening i praktiken nödvändigt att förhandlingarna kan genomföras av ett företag som äger både ett komplett produktionssystem och överföringsanläggningarna.

Beträffande förslaget i motionen om VÄRME-bolaget anförs att kraftvärmeverken har nära anknytning till eldistributionen och att överföringen av dessa till ett särskilt bolag skulle försämra möjligheterna till en rationell utbyggnad och utnyttjning av kraftsystemet. I den mån kommuner vill samverka med Vattenfall rörande värmeförsörjning beror det på att kommunen önskar en samarbetspartner med bred erfarenhet inom energitekniken och med betryggande ekonomiska resurser. I många fall spelar också sambandet mellan el- och värmeproduktion en betydande roll.

Förslaget om ett särskilt FOU-bolag kritiserar främst på den grunden att forsknings- och utvecklingsarbetet bör bedrivas i nära anslutning till den normala verksamheten i ett kraftbolag.

Beträffande *effekterna på elpriset* av den föreslagna uppdelningen anförs följande. Vattenfall är prisledande vad gäller högspänningsleveranser. Elpriset inom landet bestäms i huvudsak av statens krav på ränta och avskrivning inom Vattenfall. De medel som tillförts Vattenfall via verkets investeringsanslag utgör efter avdrag för ackumulerade, till statskassan inlevererade avskrivningar det räntepliktiga statskapitalet. Avskrivningarna beräknas enligt beslut av statsmakterna på nuanskaffningskostnader.

Elpriset sätts så att inkomsterna från elförsäljningen sett över åren skall täcka räntekostnaderna för statskapitalet, avskrivningar av anläggningar för drift och underhåll samt kostnader för teknisk utveckling och administration.

Det statskapital som förräntas via eltarifferna uppgick den 30 juni 1984 till ca 14 500 milj. kr. Dagens elpriser är i stort anpassade till att förränta bokförda värden på Vattenfalls anläggningar. Budgetåret 1983/84 uppgick ränta på statskapitalet till ca 1 900 milj. kr. och kalkylmässiga avskrivningar utöver de planmässiga till ca 1 000 milj. kr., dvs. sammanlagt ca 2 900 milj. kr. Detta motsvarar en nominell avkastning på statskapitalet av 20 % och på totalt kapital i verksamheten av ca 10 %. Enligt Vattenfall svarar denna avkastning väl mot vad som uppnås av övriga större kraftföretag och mot vad som är normalt inom annan kapitalintensiv industri. Om förräntning krävs av ytterligare värden utöver dem som är bokförda måste elpriset höjas i motsvarande utsträckning.

Två frågor framstår för Vattenfall som väsentliga vid en ekonomisk bedömning av förslaget om en utbrytning och försäljning av vattenkraftstillgångarna. Den ena frågan gäller värdet av VIVA-bolagets tillgångar. Den andra frågan gäller köparens krav på avkastning. Det finns ett samband mellan dessa frågor genom att det pris som köparna av aktierna är villiga att betala är beroende av vilken avkastning som kan påräknas på sikt från bolaget.

Det bokförda värdet av de anläggningar hos Vattenfall som enligt motionen skall föras över till ett tänkt VIVA-bolag anges till ca 16 000 milj. kr., varav vattenkraftsanläggningar utgör merparten. De överlåtelse av vattenkraft som har skett under senare år baseras enligt Vattenfall på värden kring 1:50 kr. per kWh/år. Vid en värdering av vattenkraften till detta belopp kan värdet på VIVA-bolagets samtliga tillgångar beräknas till ca 52 000 milj. kr. Detta motsvarar också i stort ett substansvärde beräknat utifrån taxeringsvärden och anläggningskostnader uppräknade till dagens prisnivå efter avdrag för avskrivningar. Detta är enligt Vattenfalls uppfattning det högsta värde som kan erhållas vid en försäljning.

Om en försäljning skulle komma till stånd till detta värde blir behovet av elprishöjning ca 70 % beräknat med utgångspunkt i den avkastning som krävs för alternativa placeringar på kapitalmarknaden, dvs. 3,5 à 4 % reall eller minst 10 % nominellt.

Avslutningsvis anförs att det med nuvarande avkastningskrav och med ett sammanhållet Vattenfall inte torde behövas någon realprishöjning på elkraft under överskådlig tid.

Utskottet

Inledning

Under de senaste åren har det skett stora förändringar inom den statliga företagssektorn. Som framgår av de redogörelser som utskottet har lämnat i det föregående har såväl affärsverken som de statsägda aktiebolagen berörts. Även synen på statligt företagande har i vissa avseenden förändrats.

De motioner som utskottet behandlar i detta betänkande rör olika frågor om den statliga affärsverksamheten. I flera av motionerna berörs principfrågor om staten som företagare, bl. a. de som kan uppstå då statliga företag arbetar med andra förutsättningar än enskilda företag på samma marknad. I andra motioner framförs förslag om försäljning av statliga företag, generellt eller beträffande vissa angivna företag. Förslagen motiveras bl. a. med att staten genom att realisera vissa tillgångar skulle kunna förbättra budgetsaldot och bromsa ökningen av statsskulden. De statsfinansiella och samhällsekonomiska aspekterna av sådana försäljningar behandlas i ett yttrande av finansutskottet (s. 53).

För näringsutskottets del är även andra aspekter på frågan väsentliga, t. ex. den statliga företagssektorns roll inom näringspolitiken och effekterna av en utförsäljning av vissa företag på berörda marknader. Sistnämnda aspekt är av betydelse inte minst för frågan om en utförsäljning av tillgångar hos statens vattenfallsverk (Vattenfall). Utskottet har också uppmärksammat frågor om olika tillvägagångssätt vid avyttringen av statliga företag med hänsyn till intresset av att staten skall få största möjliga ekonomiska utbyte av varje försäljning.

Principer för statlig affärsverksamhet

I motionerna 1984/85:559 (m) och 1984/85:1423 (m, c, fp) behandlas affärsverkens konkurrensutsatta verksamhet. Motionärerna hänvisar bl. a. till anmälningar hos näringsfrihetsombudsmannen (NO) mot bl. a. postverket och televerket för osund konkurrens genom underprissättning av vissa produkter och tjänster. Problemet skulle kunna lösas genom att affärsverken antingen upphörde med verksamhet som konkurrerar med enskilda företag eller avskilde sådan verksamhet. I båda motionerna begärs uttalanden av riksdagen till regeringen om att affärsverken bör iakttä konkurransneutralitet. I den senare motionen föreslås dessutom en utredning med sikte på begränsning av affärsverkens expansion.

Liknande synpunkter ligger till grund för folkpartiets partimotion 1984/85:1510, som därjämte innefattar förslag till vissa allmänna principer för statlig affärsverksamhet. Dessa principer, som har redovisats tidigare (s. 10 f.), kan sägas bygga på en tämligen restriktiv inställning till statligt företagande över huvud taget.

Utskottet konstaterar först att några allmänna principer för statlig affärsverksamhet av det slag som avses i sistnämnda motion inte har fastlagts av statsmakterna. Inte heller för den mer begränsade frågan om lämplig företagsform för konkurrensutsatt verksamhet finns det någon enhetlig princip som är lämplig att använda i all statlig affärsverksamhet. Tidigare försök att finna en generell lösning på frågan har uppgetts.

Samtidigt pågår ett kontinuerligt arbete i syfte att anpassa de olika statliga företagen till ändrade förutsättningar, bl. a. ökade krav på affärs-mässighet. I det föregående har utskottet redogjort för de senaste årens ändringar av reglerna för vissa affärsverks finansiering och för den nya inriktningen av verksamheten inom Procordiakoncernen (tidigare Statsföretagsgruppen), som innebär bl. a. en starkare betoning av lönsamhetsmålet. I rådande statsfinansiella läge är det självfallet av stor vikt att den statliga affärsverksamheten lämnar ett positivt bidrag till statsbudgeten.

Utskottet kan inte finna att fastställandet av vissa allmänna principer för statlig affärsverksamhet såsom begärs i motion 1984/85:1510 (fp) skulle vara meningsfullt. De i motionen föreslagna principerna bygger dessutom på en inställning till statligt företagande som utskottet inte kan godta. Detta gäller särskilt principen om att statsägda företag som har till enda syfte att driva affärsverksamhet bör säljas. Utskottet återkommer härtill i nästa avsnitt.

Beträffande den i motionerna berörda särskilda frågan om affärsverkens konkurrensutsatta verksamhet hänvisar utskottet till att principen om att sådan verksamhet skall särredovisas och att den inte skall subventioneras av monopolverksamhet nyligen åter har kommit till klart uttryck från regeringens sida (s. 11 f.). Att det kan uppstå gränsdragningsproblem och svårigheter vid den praktiska tillämpningen av denna princip är uppenbart, vilket utskottet också påpekade vid sin behandling av en motion i samma ämne i december 1984 (NU 1984/85:13). Utskottet intog då den ståndpunkten att behovet av en allmän översyn av frågan finge bedömas på grundval av utgången av vissa ärenden som prövades enligt gällande konkurrenslagstiftning. Såvitt utskottet kan finna har det inte klarlagts om missbruk av monopolställning har förekommit. Det saknas enligt utskottets mening grund för ett uttalande av riksdagen till regeringen i frågan.

Mot bakgrund av vad som anförts avstyrker utskottet motion 1984/85:1423 (m, c, fp) samt motionerna 1984/85:559 (m) och 1984/85:1510 (fp), de två sistnämnda i berörda delar.

Försäljning av statliga företag

Utskottet behandlar i detta avsnitt främst de motioner från de tre borgerliga oppositionspartierna som gäller försäljning av statliga företag generellt. Gemensamt för motionerna är att en sådan försäljning antas pågå under ett antal år framåt och att tillskottet till statsbudgeten under budget-

året 1985/86 uppskattas till 3 miljarder kronor. Ett sådant tillskott ingår också i de tre partiernas förslag om inriktning av budgetpolitiken (se FiU 1984/85:10).

Förslagen om en långsiktig och systematisk utförsäljning av statliga företag motiveras inte enbart eller ens i första hand med statsfinansiella hänsyn. Till grund för motionerna ligger en kritisk inställning till statligt företagande i sig. Klarast kommer detta till uttryck i moderata samlingspartiets partimotion 1984/85:559, i vilken en i det närmaste total privatisering antyds som långsiktigt mål. I centerpartiets motioner 1984/85:1434 och 1984/85:2303 är inställningen mer pragmatisk. All erfarenhet visar, menar man, att konkurrensutsatt affärsverksamhet sköts effektivast i privat regi. Statligt företagande kan i vissa fall behövas t. ex. för att lösa omstruktureringsproblem eller av regionalpolitiska skäl. När företagen har strukturerats om och fått nödvändig stabilitet bör de kunna säljas. I folkpartiets partimotion 1984/85:2805 föreslås en utförsäljning av företag beträffande vilka något särskilt motiv för statligt ägande inte finns. I övrigt hävdas att staten har svårigheter att utöva sin funktion som ägare i de statliga företagen. Dessa skulle därför behöva ett tillskott av andra ägare.

Beträffande metoder för utförsäljning och val av försäljningsobjekt finns det också vissa skillnader mellan motionerna från de tre partierna. I moderata samlingspartiets motion 1984/85:559 anges såväl börsintroduktion som ett antal andra metoder. I motionen sägs också att vissa tillgångar inom affärsverken, t. ex. domänverket och Vattenfall, bör kunna säljas i former som lockar nya kategorier av placerare. I övrigt utpekas inga särskilda företag. Dock hänvisas till en tidigare partimotion (1983/84:851), i vilken angavs ett antal vinstgivande statliga företag — bl. a. ASSI, PK-banken, Pripps Bryggerier och dåvarande Statsföretag — som antogs kunna säljas omedelbart.

I centerpartiets motion 1984/85:1434 anges börsintroduktion som en lämplig försäljningsform. Exempel på företag som skulle kunna säljas är enligt motionen Procordia, LKAB, SARA, Pripps Bryggerier och Neb. Även uppdelning av verksamheter inom affärsverken och börsintroduktion av dessa i form av olika bolag föreslås. I en annan motion, 1984/85:887 (c), föreslås en börsintroduktion av LKAB omfattande 20—25 % av aktierna. Utskottet behandlar denna motion tillsammans med de två andra motionerna från centerpartiet.

Folkpartiet anvisar i motion 1984/85:2805 ingen särskild försäljningsmetod. Endast ett företag, nämligen SARA, utpekas som försäljningsobjekt.

Innan utskottet redovisar sina ställningstaganden till de angivna motionerna vill utskottet göra några påpekanden av formell natur rörande utförsäljning av statliga företag. I vissa fall ägs företagen direkt, i andra fall ägs de indirekt genom ett statligt bolag. Exempel på ett indirekt ägt bolag är SARA, som är dotterbolag till Procordia. En försäljning av aktierna i

SARA leder alltså inte i sig till en motsvarande förstärkning av statsbudgeten. Försäljningsintäkterna tillfaller moderbolaget. Bolagsstämans möjligheter att förfoga över medlen regleras i aktiebolagslagen (1975:1385). Enligt 12 kap. 1 § lagen får utbetalning till aktieägare av medlen ske endast enligt bestämmelserna i lagen om vinstutdelning, utbetalning vid nedsättning av aktiekapitalet eller reservfonden och utskiftning vid bolagets likvidation. En alternativ väg skulle kunna vara att staten förvärvade SARA före en börsintroduktion. Även här begränsas statens handlingsfrihet av aktiebolagslagens bestämmelser så till vida att moderbolagets styrelse inte torde kunna godta ett pris för överlåtelsen som är väsentligt lägre än marknadspriset.

Vidare erinrar utskottet om att vissa formella krav ställs för att ett företags aktier skall kunna bli noterade på Stockholms fondbörs, bl. a. viss spridning av aktierna. Utskottet hänvisar till sin redogörelse härför i betänkandet NU 1983/84:23 (s. 13).

Finansutskottet har i sitt yttrande över motionerna (*bilaga*, s. 53) tagit upp de statsfinansiella och samhällsekonomiska aspekterna på en generell utförsäljning av statliga företag. Finansutskottet avvisar tanken på en omfattande och systematisk utförsäljning av företag och andra tillgångar som en metod att förbättra budgetsaldot. Det är enligt finansutskottet en direkt felaktig politik att sälja ut reala tillgångar för att täcka ett underskott i statens löpande verksamhet. Statliga företag bör kunna avyttras om detta i det enskilda fallet bedöms motiverat, anför finansutskottet vidare. Sådana affärer bör dock sättas in i ett näringspolitiskt sammanhang och inte utnyttjas för att uppnå kortsiktiga budgetpolitiska förbättringar.

I yttrandet diskuterar finansutskottet också effekterna av en omfattande utförsäljning av statliga företag på den inhemska aktiemarknaden. Utskottet anser det mindre troligt att fondbörsen i nuvarande läge skulle kunna suga upp ett nyttillskott av aktier på 3 miljarder kronor om året utan att detta skulle inverka menligt på övrig börshandel. Slutligen pekar finansutskottet på att staten bl. a. genom vissa av affärsverken styr utvecklingen inom olika verksamhetsfält. Som exempel anges bl. a. prissättningen på elkraft. En uppdelning och försäljning av affärsverken skulle försvaga statens möjligheter till påverkan och kontroll. Med hänvisning till det anförda avstyrker finansutskottet motionerna.

Företrädarna för de tre borgerliga oppositionspartierna har anmält en avvikande mening. Statligt företagande bör begränsas, anser de, till sådana områden där staten har särskilda skäl att bedriva verksamhet. De ansluter sig till bedömningen i motionerna att en utförsäljning av hela eller delar av statliga företag under budgetåret 1985/86 kan ge en budgetförstärkning av 3 miljarder kronor. Finansutskottets minoritet tillstyrker alltså de aktuella motionerna.

Näringsutskottet vill från sina utgångspunkter anföra följande.

Utskottet tar klart avstånd från den uppfattning om statligt företagande

som ligger till grund för de aktuella motionerna, nämligen att statliga företag är mindre effektiva än enskilda företag enbart på grund av ägarförhållandet. Det finns enligt utskottets mening ingen saklig grund för en sådan uppfattning. Som framgår av den redogörelse som utskottet har lämnat tidigare har det ekonomiska resultatet för den statliga företagssektorn sedan år 1982 förbättrats radikalt. De statliga företagen utgör i många fall resterna av tidigare privatägda företag som de dåvarande ägarna av olika skäl inte kunde driva vidare. Staten har tagit på sig ansvaret för att sanera dessa verksamheter i den mån en avveckling från samhällssynpunkt har tett sig oacceptabel. De återstående förluskällorna inom den statliga företagssektorn hänför sig huvudsakligen till varvs- och rederirörelserna där resultatet betingas av en långvarig och svår kris inom dessa näringar.

Utskottet vill slå fast att staten även har en positiv uppgift som ägare till företag, också när det gäller industriell verksamhet med klart affärsmässig inriktning. Utskottet hänvisar till vad som anfördes härom i inledningen till 1984 års redogörelse för de statliga företagen (skr. 1984/85:20 s. 2 f.). Sålunda kan det statliga företagsägandet vara ett lämpligt medel för att genomföra större omstruktureringar såsom t. ex. inom handelsstålsindustrin. Andra uppgifter för statliga företag kan vara att medverka till industripolitiskt angelägna satsningar på framtidsområden. Regionalpolitiska skäl har delvis motiverat statens insatser för att få LKAB lönsamt. Som påpekas i nämnda redogörelse har de mål som har gällt för dessa insatser inte kunnat nås genom privat ägande av företagen.

Utskottet vill också peka på betydelsen av en vital statlig företagssektor i ett alltmer internationaliserat näringsliv. Utrymmet för nationella hänsynstaganden vid olika strategiska företagsbeslut blir rimligtvis större — även inom ramen för en internationell marknadsekonomi — med statligt ägda företag. Detta är inte minst viktigt för ett litet utrikeshandelsberoende land som Sverige.

Utskottet vänder sig mot de metoder för privatisering av den statliga företagssektorn som föreslås i de aktuella motionerna. En grundtanke synes vara att i första hand de verksamheter som är vinstgivande och som därför kan antas vara attraktiva för privata placerare skall säljas ut. En sidoeffekt av en sådan strategi är att lönsamheten hos de återstående företagen inom den statliga sektorn blir låg och att de därigenom blir beroende av tillskott från ägaren för t. ex. riskfyllda investeringar.

Enligt utskottets mening bör frågor om försäljningar av statliga företag bedömas från fall till fall med hänsyn tagen till bl. a. intresset av att åstadkomma en lämplig företagsstruktur. Vid varje försäljning bör lönsamheten hos den återstående verksamheten kunna upprätthållas eller förbättras. Samma principer bör enligt utskottet vara vägledande även vid statliga företagsköp. Som exempel kan anföras den pågående omstruktureringen av Procordiakoncernen. Enligt vad utskottet har erfarit har sedan början av år 1984 sammanlagt 29 företag eller företagsenheter sålts, helt

eller delvis. Under samma period har 21 företagsförvärv skett. Syftet har varit att koncentrera verksamheten till färre affärsområden och därmed åstadkomma en förbättrad långsiktig lönsamhet inom koncernen. Utskottet finner det uppenbart att en programmatisk utförsäljning av statliga företag i enlighet med förslagen i motionerna skulle försvåra eller omöjliggöra en sådan omstrukturering.

I motionerna anges också en förstärkning av statsfinanserna som motiv för utförsäljning av statliga företag och andra reala tillgångar. Som framgått har finansutskottet ställt sig avvisande till en sådan metod för att förbättra budgetsaldot, utan att för den skull utesluta försäljningar i den mån de bedöms motiverade i det enskilda fallet. Som nämnts har näringsutskottet från sina utgångspunkter samma uppfattning. Utskottet ställer sig heller inte principiellt avvisande till tanken på försäljning även av större företagsenheter, helt eller delvis, genom börsintroduktion.

Inte minst om syftet med en försäljning primärt är statsfinansiellt är det givetvis av största vikt att tidpunkten för affären och formerna för dess genomförande väljs med stor omsorg. Den marknad för aktieemissioner som rådde i Sverige åren 1982—1984 var exceptionell. Enligt allmän uppfattning har marknaden nu övergått i ett lugnare utvecklingsskede. Erbjudanden om köp av aktier i statliga företag kan komma att bedömas efter pris i förhållande till kortsiktig avkastning snarare än efter ett långsiktigt värde. En plan för systematisk flerårig avyttring av företag som föreslås i de aktuella motionerna kan också skapa förväntningar hos köparna om fallande kurser. För att det ökade utbudet av aktier skall kunna absorberas kan det komma att visa sig nödvändigt med skattestimulanser av olika slag för aktiesparande, varigenom den avsedda effekten av försäljningarna delvis går förlorad.

Sammanfattningsvis grundas alltså förslagen i de här behandlade motionerna på en uppfattning om statligt företagande som utskottet inte kan godta. Därtill finner utskottet att förslagen är ogenomtänkta och delvis ägnade att motverka de syften som uppges.

Med hänvisning till det sagda och till vad som i övrigt anförts i finansutskottets yttrande avstyrker näringsutskottet motionerna 1984/85:559 (m), 1984/85:1434 (c), 1984/85:2203 (c) och 1984/85:2805 (fp) i berörda delar. Även motion 1984/85:887 (c) om börsintroduktion av LKAB avstyrks, liksom yrkandet i motion 1984/85:2623 (m) om försäljning av statliga företag till ett värde av 3 miljarder kronor under nästa budgetår.

Domänverket

Frågor om utförsäljning av tillgångar hos domänverket tas upp i fyra motioner.

I motion 1984/85:2057 (m) anförts att de jordbruksfastigheter som domänverket förvaltar bör säljas i första hand till dem som arrenderar mar-

ken. Skogsmarken borde i betydande utsträckning säljas till enskilda personer. Den verksamhet med virkesförädling m. m. som bedrivs inom domängruppen skulle kunna överföras på andra industrigrupper. I normalfallet bör domängruppens företag säljas, menar motionärerna. Målet borde vara att domänverket återgår till sin ursprungliga roll att förvalta statens skogsinnehav. De föreslagna försäljningarna beräknas ge intäkter av 400 milj. kr. under nästa budgetår.

Förslag av liknande innebörd framförs i folkpartiets partimotion 1984/85:2169.

I motion 1984/85:2093 (c) hävdas att domänverket sedan regeringsskiftet hösten 1982 har upphört med att medverka aktivt till strukturarbetet inom skogsbruket genom utförsäljning av lämplig mark. Motionärerna finner detta beklagligt, eftersom domänverket i många fall sitter med nyckeln till arronderingsförbättringar som väsentligt skulle kunna förbättra skogsbrukets produktionsvillkor. Domänverket borde därför åläggas att återuppta försäljningen av lämpliga enheter till privata lantbruksföretagare. Även många av domänverkets jordbruksfastigheter borde kunna säljas ut. Med likartad motivering föreslås i motion 1984/85:2275 (c) att domänverket åläggas att sälja mark till lantbruksnämnderna.

Utskottet behandlade senast i november 1984 (NU 1984/85:3) motioner från moderata samlingspartiet och centerpartiet av samma innebörd som de nu aktuella. Därvid gavs också uppgifter om bl. a. domänverkets förvärv och avyttring av mark. På grundval av dessa uppgifter konstaterade utskottet att domänverkets innehav av skogsmark inte hade förändrats i nämnvärd grad under de senaste åren. Enligt utskottets mening borde en minskning av det statliga skogsinnehavet inte komma i fråga. Domänverket borde dock givetvis även i fortsättningen kunna medverka till att förstärka enskilda fastigheter genom försäljningar eller markbyten. En reservation (m, c, fp) avgavs i vilken förordades en utförsäljning av tillgångar med försäljningsintäkter av 400 milj. kr. som riktmärke under det första budgetåret.

Utskottet vill här påpeka att i moderata samlingspartiets och folkpartiets besparingsförslag för budgetåret 1985/86 intäkter av 400 milj. kr. har beräknats som en särskild post utöver de intäkter på 3 miljarder kronor från försäljningar av statliga företag som utskottet har behandlat i föregående avsnitt. I centerpartiets besparingsförslag ingår däremot intäkter av försäljning av domänverksskog i beloppet 3 miljarder kronor.

Utskottet har ingen anledning att nu inta en annan ståndpunkt än hösten 1984 till frågan om utförsäljning av domänverkets fastigheter och företag. Motionerna 1984/85:2057 (m), 1984/85:2093 (c), 1984/85:2169 (fp) och 1984/85:2275 (c) avstyrks sålunda.

Affärsverket FFV

Frågan om företagsformen för affärsverket FFV tas upp i motion 1984/85:2091 (m. fp). Motionärerna anser att den affärsmässiga inriktningen av företagsgruppen motiverar en överföring till aktiebolagsform. Därigenom skulle FFV få med andra bolag likvärdiga möjligheter i fråga om bl. a. försörjning med riskkapital och lönesättning.

Utskottet har tidigare (s. 13 f.) redogjort för behandlingen av det utredningsförslag om överföring av FFV till aktiebolagsform som lades fram år 1974 men som inte kom att genomföras, främst på grund av motstånd från de anställdas organisationer. Därefter har utskottet vid flera tillfällen haft att behandla frågor om anpassning av FFV:s verksamhet till de krav som ställs av marknadsutvecklingen, bl. a. genom bildande av dotterbolag.

Enligt vad utskottet har erfarit kommer verksledningskommittén (C 1983:04) inom kort att lägga fram ett betänkande om styrningen av olika slag av statlig verksamhet, bl. a. sådan som bedrivs i affärsverksform. Utskottet räknar med att regeringen i samband med beredningen av betänkandet överväger huruvida frågan om ändrad företagsform för FFV åter bör aktualiseras. Något särskilt initiativ i frågan från riksdagens sida är enligt utskottets mening inte påkallat. Motionen avstyrks.

Statens vattenfallsverk

I tre motioner föreslås en *försäljning av tillgångar hos statens vattenfallsverk* (Vattenfall). Förslagen har visst samband med de förslag till allmän utförsäljning av statliga företag i budgetförstärkande syfte som utskottet nyss har behandlat.

I moderata samlingspartiets motion 1984/85:2875 anförs att vissa av Vattenfalls vattenkraftstillgångar bör kunna avyttras redan under nästa budgetår. I motionen redovisas dock inte formerna för eller omfattningen av en sådan tänkt försäljning. Det framgår att intäkter från försäljning av vattenkraft inte ingår i moderata samlingspartiets besparingsförslag. En enskild motionär från samma parti lägger emellertid i motion 1984/85:1426 fram ett konkret förslag, som baseras på överföring av Vattenfall från verks- till aktiebolagsform och försäljning av aktierna till olika intressenter, vilket antas komma att tillföra staten intäkter av 25 miljarder kronor.

Förslaget i centerpartiets partimotion 1984/85:2070 bygger på en uppdelning av Vattenfall i fyra bolag. Ett av dessa, VIVA-bolaget (vind- och vattenkraft), skulle försälgas, bl. a. som ett placeringsalternativ till köpare av statsobligationer. Utifrån ett beräknat långsiktigt värde av 3 å 4 kr. per kWh/år för utbyggd vattenkraft antas försäljningen kunna tillföra staten 100 miljarder kronor under en treårsperiod.

Finansutskottet har i sitt förenämnda yttrande gett vissa synpunkter även på frågan om en utförsäljning av vattenkraftstillgångar hos Vatten-

fall. Finansutskottet konstaterar att marknadsvärdet av dessa klart överstiger det bokförda värdet av statskapitalet, som utgör underlag för statens avkastningskrav. En försäljning av tillgångarna till marknadsvärde kan anses medföra en besparing för staten så till vida att de minskade ränteutgifterna till följd av minskat upplåningsbehov överstiger den avkastning som staten går miste om genom försäljningen. Finansutskottet påpekar emellertid att staten kan öka avkastningen genom att skriva upp statskapitalet. Finansutskottet avstyrker motionerna. I en avvikande mening anför företrädare för de tre borgerliga oppositionspartierna bl. a. att staten genom att sälja ut reala tillgångar som kraftverk och skogsbruk till köpare som har bättre förutsättningar att uppnå högre direktavkastning med en gång kan tillgodogöra sig det kapitaliserade värdet härav.

Vattenfall har i en promemoria som överlämnats till näringsutskottet redovisat sin bedömning av effekterna på elförsörjningen och elpriset av en uppdelning i enlighet med förslaget i motion 1984/85:2070 (c). Promemorian har sammanfattats i det föregående (s. 23—25).

Före bedömningen i sak av de aktuella motionerna vill utskottet göra några påpekanden om förutsättningarna för motionärernas förslag. I två av motionerna görs vissa antaganden om marknadsvärdet av tillgångar hos Vattenfall vid en utförsäljning. Helt avgörande är frågan om värderingen av den utbyggda vattenkraften. Under de senaste åren har en rad överlåtelser av vattenkraft ägt rum. Bakgrunden har varit att vissa företag inom skogsindustrin och stålindustrin har sålt sina vattenkraftstillgångar för att frigöra likvida medel. Köpare har i regel varit kraftföretag. Vattenfalls förvärv har prövats av riksdagen. Det första större förvärvet skedde år 1981, då Vattenfall övertog Gränges AB:s kraftförelse — innefattande bl. a. ca 550 GWh vattenkraft — för en köpeskilling av 1 024 milj. kr. (NU 1981/82:13). Priset för den vattenkraft som ingick i affären uppges ha motsvarat ca 1:75 kr. per kWh/år. Detta pris, som torde ha varit väsentligt högre än vad som tidigare hade erlagts vid överlåtelser av vattenkraft, motiverades av Vattenfall med att förvärvet skedde till en kostnad som var lägre än för tillgängliga alternativa produktionsutbyggnader.

Den 1 januari 1983 infördes en skatt på elektrisk kraft producerad i vattenkraftsstationer. Skatten utgår med två öre per kWh vid produktion i anläggningar som är mer än tio år gamla. Som ett av motiven för införande av skatten angavs intresset av att förhindra en alltför snabb prisutveckling vid försäljningar av andelar i äldre vattenkraftstillgångar (prop. 1982/83:50 bil. 2 s. 16). Vid nästa större statliga kraftförvärv år 1983, då Vattenfall förvärvade viss del av AB Bergslagens Gemensamma Kraftförvaltning (BGK), beräknades värdet av den ingående vattenkraften enligt uppgift till ca 1:40 kr. per kWh/år (NU 1982/83:52). Denna prisnivå har också gällt vid Vattenfalls senaste förvärv, då vissa vattenkraftsstationer i Dalsland övertogs från Värmlandsenergi AB (NU 1983/84:20).

I motion 1984/85:1426 (m) beräknas ett marknadsvärde av 2 kr. per kWh/år för vattenkraft. Eftersom Vattenfalls produktion av vattenkraft under normalår uppgår till ca 30 TWh skulle det totala värdet av Vattenfalls tillgångar av utbyggd vattenkraft uppgå till ca 60 miljarder kronor. I motion 1984/85:2070 (c) anges ett framtidsvärde av 3—4 kr. per kWh/år med hänsyn till en förväntad kraftig höjning av det reala elpriset i slutet av 1990-talet.

Förslaget i motion 1984/85:1426 (m) innebär en utförsäljning av aktier i ett bolag omfattande hela Vattenfalls nuvarande verksamhet, medan förslaget i motion 1984/85:2070 (c) avser utförsäljning av ett bolag vars huvudsakliga tillgångar utgörs av vattenkraften. Även i motion 1984/85:2875 (m) synes en försäljning enbart av vattenkraft vara avsedd, om än i mindre skala.

Det framgår inte närmare av motionerna till vilka köpare de tänkta försäljningarna skulle rikta sig. Såvitt utskottet kan bedöma finns det två huvudkategorier av tänkbara köpare, dels andra kraftföretag inkl. kommuner som önskar förvärva andelar i vattenkraftsproduktion, dels finansiella placerare. De senare kan vara av flera olika slag. Det bör påpekas att pensionsfonder och försäkringsbolag under senare år har förvärvat betydande vattenkraftstillgångar. Genom en form av leasingavtal har säljaren rätt att förfoga över kraften och att återköpa anläggningarna efter 15—20 år, medan köparen garanteras viss real avkastning.

Frågan om vilket pris som är möjligt att uppnå vid avyttring är beroende av de olika potentiella köparnas krav på avkastning och förväntningar om den framtida utvecklingen i olika avseenden. Av betydelse är bl. a. utvecklingen av efterfrågan på elkraft, kostnaderna för alternativ produktion och — inte minst — statsmaktens politik i fråga om t. ex. beskattning och elpriser. I de aktuella motionerna saknas en diskussion om dessa frågor.

Utskottet erinrar vidare om de regler som gäller i fråga om vissa stora institutionella placerares, t. ex. allmänna pensionsfondens och försäkringsbolagens, innehav av aktier. Dessa regler kan begränsa möjligheterna till omfattande emissioner av aktier i samband med avyttringen av statlig vattenkraft.

Beträffande bedömningen i sak av de aktuella motionerna vill utskottet påpeka att de aktualiserar flera, av varandra delvis oberoende frågor. Bör staten avhända sig reala tillgångar i form av vattenkraft? Bör Vattenfalls nuvarande produktionssystem delas på flera enheter? Kan konsekvenserna för elprinsnivån av en höjning av avkastningen på utbyggd vattenkraft godtas? Utskottet tar nu upp dessa frågor i nämnd ordning.

Utskottet har tidigare (s. 30) redogjort för sin inställning till försäljning av statliga företag i allmänhet. När det gäller frågan om avyttring av statliga krafttillgångar instämmer utskottet i vad finansutskottet anför i sitt yttrande om att sådana affärer bör sättas in i ett näringspolitiskt sammanhang och inte utnyttjas för att uppnå kortsiktiga budgetpolitiska förbätt-

ringar. Finansutskottet påpekar också att staten — lika väl som en enskild ägare — kan höja avkastningen av sina krafttillgångar. I båda fallen blir resultatet högre kraftpriser. En privatisering leder inte i sig till att avkastningen ökar. Oavsett om krafttillgångarna är i statlig eller enskild ägo måste staten ytterst bestämma avkastningen genom sitt ansvar för elprinsnivån i landet. Näringsutskottet anser att detta sker bäst med nuvarande system, som innebär att staten till följd av Vattenfalls roll som marknadsledare kan påverka prissättningen på elkraft. En sådan styrning vore inte möjlig utan det stora statliga innehavet av utbyggd vattenkraft. Alternativet är prisreglering, som tillämpas i vissa länder med övervägande privattägd elproduktion.

Den form för privatisering som föreslås i två av de aktuella motionerna innebär att det nuvarande Vattenfall skulle delas upp genom utbrytning av vattenkraften. Utskottet vill bestämt ta avstånd från dessa förslag. Metoden att vid privatisering sälja ut de lönsammaste delarna av statliga företag har redan tidigare avisats av utskottet. För ett kraftföretag som Vattenfall, som bygger sin produktion på ett samordnat utnyttjande av olika kraftslag, skulle en utbrytning av vattenkraften innebära stora nackdelar. Utskottet anser det sannolikt att resultatet skulle bli ett mindre effektivt elförsörjningssystem i Sverige.

Den tredje frågan, dvs. om höjning av avkastningen på utbyggd vattenkraft och därmed även av elprinsnivån, behöver som utskottet redan har konstaterat inte i sig kopplas till frågan om statligt eller enskilt ägande. Att en privatisering enligt motionärernas förslag förutsätter höjd avkastning är emellertid uppenbart. Vattenfall har i den tidigare redovisade promemorian beräknat att elpriset skulle behöva höjas med 70 % om full avkastning skulle krävas från verkets hela innehav av vattenkraft, värderat till dagens pris vid överlåtelse av sådan kraft. Om man i likhet med motionärerna räknar med ett högre pris för vattenkraftstillgångar — något som utskottet i och för sig inte anser realistiskt vid en utförsäljning i stor skala — bör resultatet givetvis bli en ännu kraftigare höjning av elpriserna. Utskottet anser att betydande reala prishöjningar redan på 1980-talet skulle få en negativ inverkan bl. a. på svensk industris konkurrenskraft.

Med hänvisning till det sagda avstyrker utskottet motionerna 1984/85:1426 (m), 1984/85:2070 (c) och 1984/85:2875 (m), den sistnämnda i ifrågavarande del.

Utskottet övergår till att behandla motion 1984/85:2088 (vpk), i vilken begärs en *översyn av Vattenfalls organisation*. Motionärerna anser att Vattenfall bör koncentrera sin verksamhet till drift och förvaltning av sina kraftverk samt till eldistribution.

Riksdagen beslöt år 1982 om en ny organisation för Vattenfall (prop. 1981/82:125, NU 1981/82:52, rskr. 1981/82:405). Syftet med omorganisationen var att anpassa verksamheten till de nya krav som 1980-talets energipolitik skulle komma att ställa. Inriktningen av verksamheten har

förändrats mot ökade insatser inom värmeförsörjningen och forskning och utveckling, särskilt med avseende på förnybara och inhemska energikällor. Regeringen bemyndigades att i fortsättningen besluta om sådana ändringar i Vattenfalls organisation som den framtida utvecklingen kunde ge anledning till.

När utskottet förra året (NU 1983/84:30 s. 44) behandlade motionsyrkanden om Vattenfalls organisation, bl. a. ett av samma innebörd som det nu aktuella, erinrade utskottet om att riksdagen på förslag av utskottet tidigare hade avslagit krav på organisationsförändring (NU 1982/83:33). Utskottet sade sig alltså ha samma uppfattning i detta ämne.

Det har inte tillkommit några omständigheter som föranleder en annan bedömning från utskottets sida. Motion 1984/85:2088 (vpk) avstyrks följaktligen i här behandlad del.

Sveriges Investeringsbank AB

En avveckling av Sveriges Investeringsbank AB föreslås i moderata samlingspartiets motion 1984/85:2623. Enligt motionärernas mening finns det på dagens kapitalmarknad inte något behov av banken. Sedan bildandet år 1967 har statens kapitalinsats i banken uppgått till 1 300 milj. kr. Banken har inte gett utdelning till ägaren på insatt kapital. Det föreslås att avvecklingen sker i den takt som är möjlig med hänsyn till bankens nuvarande åtaganden. Några nya engagemang skulle inte tillåtas. Allteftersom verksamheten minskar, anför det, bör bankens medel kunna successivt frigöras och återbetalas till långivare och till ägaren. Motionärerna räknar med att minst 200 milj. kr. på detta sätt bör kunna tillföras statsbudgetens inkomstsida under nästa budgetår. Det föreslås att riksdagen anmodar regeringen att snarast och senast hösten 1985 lägga fram förslag om en avveckling av Investeringsbanken i enlighet med vad som anförts.

Utskottet behandlade våren 1984 bl. a. en motion från moderata samlingspartiet med krav på avveckling av Investeringsbanken (NU 1983/84:42 s. 70 f.). Motionen avstyrktes med hänvisning till att det enligt utskottets bedömning alltså fanns motiv för ett statligt finansieringsinstitut av Investeringsbankens typ. Även ett motionsyrkande från centerpartiet om förutsättningslös prövning av bankens verksamhet avstyrktes. En reservation avgavs (m, c, fp) till förmån för sistnämnda yrkande. Riksdagen följde utskottet.

Investeringsbankens rörelseresultat har under de två senaste åren förbättrats. Bolagsstämman har nyligen beslutat om att utdelning på aktierna skall lämnas för år 1984.

Utskottet finner det tillfredsställande att verksamheten inom Investeringsbanken nu har konsoliderats så att banken kan ge utdelning till ägaren. Det gynnsamma ekonomiska resultatet ökar även bankens möjligheter att spela en aktiv näringspolitisk roll i enlighet med riktlinjerna för

verksamheten. Utskottet tar, liksom föregående år, avstånd från tanken på en avveckling av banken. Motion 1984/85:2623 (m) avstyrks i berörd del.

AB Göta kanalbolag

I två motioner, 1984/85:1102 (m) och 1984/85:2640 (m), föreslås en privatisering av AB Göta kanalbolag. Bakgrunden till motionärernas förslag är svårigheterna att få kostnadstäckning i kanalbolagets verksamhet. Riksdagen har på tilläggsbudget I för innevarande budgetår anvisat ett anslag av 10,5 milj. kr. för finansiell rekonstruktion av bolaget. Domänverket, som förvaltar statens aktier i bolaget, skall enligt riksdagens beslut täcka eventuella förluster i verksamheten.

I motion 1984/85:1102 (m) hävdas att de vidtagna åtgärderna endast innebär en lösning på kort sikt av kanalbolagets ekonomiska problem. Antalet anställda är stort. Så länge bolaget är helägt av staten har företagsledningen begränsad handlingsfrihet. Det krävs finansiell styrka och ut hållighet samt stor kreativitet från ägarens sida för att Göta kanals fortbestånd som kulturminnesmärke och turistattraktion skall kunna garanteras, anför det. Motionärerna anser att staten bör ta upp förhandlingar med föreningen Göta Kanals Vänner och andra representanter för näringslivet om en ändrad ägarstruktur i bolaget. Ett nytt bolag med huvudsakligt ägande från näringslivet borde kunna driva verksamheten med färre fast anställda genom upphandling av tjänster från företag, kommuner m. fl. Försäljning av vissa marktillgångar borde kunna ge intäkter till bolaget, menar man.

Liknande synpunkter förs fram i motion 1984/85:2640 (m). Motionärerna hänvisar också till andra motioner från moderata samlingspartiet om försäljning av tillgångar hos bl. a. domänverket.

Vid sin behandling i december 1984 av frågan om finansiell rekonstruktion av kanalbolaget (NU 1984/85:12) hade utskottet att ta ställning till motionsyrkanden av samma innebörd som de nu aktuella. De avstyrktes av utskottet med den motiveringen att staten, i enlighet med vad regeringen hade föreslagit, borde ta ägaransvaret för Göta kanal också i fortsättningen. En reservation (m, c, fp) avgavs till förmån för motionerna. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan.

Utskottet har alltjämt uppfattningen att de särskilda värden som Göta kanal representerar bäst tryggas genom att staten är ensam ägare till kanalbolaget. Utskottet kan inte finna att det i de nu aktuella motionerna 1984/85:1102 (m) och 1984/85:2640 (m) har redovisats några bärande skäl för en omprövning av 1984 års beslut om rekonstruktion av kanalbolaget. Motionerna avstyrks.

Zenit Shipping AB

I motion 1984/85:928 (vpk) föreslås att det statliga rederiet Zenit Shipping AB utvecklas till ett aktivt rederiföretag. Vänsterpartiet kommunisterna redovisar sin syn på sjöfartspolitikerna i motion 1984/85:927. Där anförs att utvecklingen inom sjöfartsnäringsen nu har gått så långt att det privata rederikapitalets intressen kommit i direkt motsättning till samhällsintressena. Motionärerna efterlyser ett långsiktigt sjöfartspolitiskt program med samhällsekonomiska, sysselsättningspolitiska och försörjningsberedskapsmässiga mål. Dessutom borde det vara en del av och harmoniera med ett industripolitiskt program, som omfattar hela den svenska industrins utveckling. Samhälleligt ägande av fartygen och ökat inflytande för de anställda föreslås. Det statliga rederiet Zenit borde utgöra den grund som den statliga rederiverksamheten skall utvecklas kring. Detta kan förverkligas, sägs det i motionen, genom att Zenit bedriver aktiv rederiverksamhet och inte strävar efter att avskaffa sig självt så fort som möjligt.

Frågan om Zenit Shipping AB har senast behandlats av utskottet våren 1983 i samband med frågor om varvspolitiken (NU 1982/83:55). Därvid tillstyrkte utskottet förslag från regeringen om att staten skulle förvärva aktierna i bolaget från Svenska Varv AB, vilket också blev riksdagens beslut. Enighet rådde om att bolagets huvuduppgift — nämligen att utveckla Svenska Varvs fartygens engagemang med lägsta möjliga förluster för staten — skulle vara oförändrad.

För år 1983 redovisade Zenit en förlust av 747,5 milj. kr. före bokslutsdispositioner och skatt. Även för år 1984 väntas bolaget redovisa förlust. Fullmäktige i riksgäldskontoret har nyligen på begäran av bolaget övertagit betalningsansvaret för vissa av bolagets lån till ett belopp av 1 100 milj. kr.

Enligt utskottets mening måste förslaget om att omvandla Zenit till en aktiv rederiföretag bedömas som realistiskt. Motionen avstyrks.

Övriga frågor

En ökad *samordning av statliga företag* föreslås i motion 1984/85:643 (s). Motionärerna pekar på att de statsägda producerande företagen inte alla sorterar under industridepartementet. Som exempel anges Pripps Bryggerier, som nu hör till finansdepartementets ansvarsområde. Pripps skulle i stället kunna samordnas med Procordiaföretagen. Det ursprungliga skälet för statligt ägande av Pripps gäller inte längre, menar motionärerna, och hinder av hävdvunnen art möter heller inte för att Pripps till någon del säljs ut på börsen.

Som ett annat exempel anförs bränneriet i Nöbbelöv, som ägs av AB Vin- & Spritcentralen tillsammans med Sveriges Bränneriintressenter. Möjligheter till utveckling av andra lönsamma produkter än sprit har kunnat påvisas genom försök vid bränneriet. Vin- & Spritcentralen har

dock svårt att i sin bolagsordning finna stöd för sådan verksamhet, som enligt motionärerna i stället borde kunna hanteras genom ett dotterbolag inordnat i Procordiakoncernen.

Utskottet anser det, i likhet med motionärerna, önskvärt att möjligheterna till samordning av verksamheter inom olika delar av den statliga företagssektorn tas till vara. Det ankommer på regeringen att besluta om de statliga företagens departementstillhörighet. Frågor om sådan samverkan mellan olika statliga företag som avses i motionen torde i regel kunna lösas utan några särskilda åtgärder från statsmakternas sida. Utskottet utgår från att regeringen vid utövandet av statens ägarroll ser till att de statliga företagen förvaltas och verksamheten inom dem bedrivs på rationellaste sätt med hänsyn till de ändrade förutsättningar som utvecklingen kan medföra.

Något initiativ av riksdagen med anledning av motion 1984/85:643 (s) är enligt utskottets mening inte påkallat. Motionen avstyrks.

I motion 1984/85:1098 (vpk) efterlyses en sammanhållen *strategi för de statliga företagen i Norrbotten*. Utgångspunkten bör vara det långsiktiga behovet av fasta arbetstillfällen i regionen. Motionärerna pekar på ett antal olika element i en sådan strategi:

- Utnyttjning av hela mineralinnehållet i utbrutna malmer
- Försök med biotekniska metoder inom gruvnäringen
- Ökad förädling vid sågverken
- En virkesfördelningsplan för sågverksindustrin
- Utvecklingsarbete vid SSAB:s stålverk i Luleå
- Startande av handelsgödselproduktion i länet
- En nationell aluminiumpolitik, innefattande bl. a. ett smältverk i Piteå och användning av råvara från Aitikgruvan
- Effektivare uttag ur länets bär- och svampförekomster
- Konservindustri för bär, svamp och grönsaker

Motionärerna anser att de tre statsägda företagen ASSI, LKAB och SSAB bör utnyttjas som drivkrafter i ett industriellt förnyelseprogram inom sina resp. branscher.

Under det senaste året har utskottet behandlat motioner från vänsterpartiet kommunisterna rörande ökade statliga insatser inom alla de angivna områdena. Utskottet hänvisar till betänkandena NU 1983/84:28 om mineralpolitik, NU 1983/84:35 om strukturförändringar inom specialstålsindustrin, m. m., NU 1983/84:39 om industripolitiska åtgärder för Norrbotten, NU 1984/85:3 om domänverkets verksamhet, m. m. och NU 1984/85:18 om aluminiumförsörjningen. Utskottet har avstyrkt motionerna, oftast med hänvisning till att insatser redan görs eller till att utredningar pågår inom resp. område. Reservationer har i flertalet fall avgetts av

företrädare för vänsterpartiet kommunisterna. Motionerna har avslagits av riksdagen.

Utskottet avstår från att upprepa vad som tidigare har sagts om de angivna frågorna. Utskottet vill dock påpeka att den strategi för Norrbotten som skisseras i motionen i hög grad bygger på en samordnad vidareutveckling av basindustrin inom regionen. Lämpligheten av en sådan strategi kan ifrågasättas, bl. a. på den grunden att den skulle ytterligare öka regionens starka beroende av konjunktursvängningar på de internationella marknaderna för resp. produkter. Enligt utskottet bör de statliga insatserna för Norrbotten inriktas framför allt på differentiering av regionens näringsliv. En viktig roll spelar här åtgärderna för att främja spridningen av ny teknik till företag inom Umeå högskoleregion.

Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet motionen.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *principer för statlig affärsverksamhet*
att riksdagen avslår motion 1984/85:559 yrkande 8, motion 1984/85:1423 och motion 1984/85:1510 yrkande 2,
2. beträffande *försäljning av statliga företag*
att riksdagen avslår motion 1984/85:559 yrkande 9, motionerna 1984/85:887, 1984/85:1434 och 1984/85:2303, motion 1984/85:2623 yrkande 21 och motion 1984/85:2805 yrkande 4,
3. beträffande *domänverket*
att riksdagen avslår motionerna 1984/85:2057, 1984/85:2093, 1984/85:2169 och 1984/85:2275,
4. beträffande *affärsverket FFV*
att riksdagen avslår motion 1984/85:2091,
5. beträffande *försäljning av tillgångar hos statens vattenfallsverk*
att riksdagen avslår motionerna 1984/85:1426 och 1984/85:2070 samt motion 1984/85:2875 yrkande 4,
6. beträffande *översyn av statens vattenfallsverks organisation*
att riksdagen avslår motion 1984/85:2088 yrkande 1,
7. beträffande *Sveriges Investeringsbank AB*
att riksdagen avslår motion 1984/85:2623 yrkande 6,
8. beträffande *AB Göta kanalbolag*
att riksdagen avslår motionerna 1984/85:1102 och 1984/85:2640,
9. beträffande *Zenit Shipping AB*
att riksdagen avslår motion 1984/85:928,
10. beträffande *samordning av statliga företag*
att riksdagen avslår motion 1984/85:643,
11. beträffande *strategi för de statliga företagen i Norrbotten*
att riksdagen avslår motion 1984/85:1098.

Stockholm den 14 maj 1985

På näringsutskottets vägnar

NILS ERIK WÅAG

Närvarande: Nils Erik Wåag (s), Tage Sundkvist (c), Lilly Hansson (s), Erik Hovhammar (m), Lennart Pettersson (s), Rune Jonsson (s), Sten Svensson (m), Karl-Erik Häll (s), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp), Birgitta Johansson (s), Per-Richard Molén (m), Ivar Franzén (c), Lars Andersson (s) och Oswald Söderqvist (vpk).

Reservationer

1. Principer för statlig affärsverksamhet (mom. 1)

Tage Sundkvist (c), Erik Hovhammar (m), Sten Svensson (m), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp), Per-Richard Molén (m) och Ivar Franzén (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 27 som börjar med "Utskottet kan" och slutar med "berörda delar" bort ha följande lydelse:

Utskottet kan ansluta sig till den allmänna syn på statligt företagande som kommer till uttryck i motionerna 1984/85:559 (m), 1984/85:1423 (m, c, fp) och 1984/85:1510 (fp). Av största vikt är att en klar gränslinje kan upprätthållas mellan myndighetsutövning och affärsverksamhet, liksom att monopolskyddad verksamhet inte tillåts subventionera verksamhet som bedrivs i konkurrens med enskilda företag. Det finns i sammanhanget anledning att särskilt uppmärksamma affärsverken. Som anförs i motionerna har affärsverken under senare år expanderat starkt, vilket har vållat problem för enskilda företag som arbetar på angränsande områden. Utskottet delar motionärernas uppfattning om att riskerna för monopolmissbruk skulle kunna minskas radikalt genom att all konkurrensutsatt verksamhet hos affärsverken överfördes till bolagsform. Där det inte finns särskilda skäl för statligt ägande bör verksamheten successivt avyttras. Sista nämnda princip bör enligt utskottet gälla generellt, dvs. även beträffande statsägda bolag. Utskottet återkommer härtill i nästa avsnitt.

Riksdagen bör i ett uttalande till regeringen ansluta sig till vad utskottet nu har anfört. Därmed tillstyrker utskottet motion 1984/85:559 (m) i berörd del och motion 1984/85:1510 (fp). Motion 1984/85:1423 (m, c, fp) tillgodoses i sak, även om utskottet inte finner skäl att tillstyrka motionärernas förslag om en särskild utredning rörande affärsverken. Det torde få ankomma på regeringen att ta fram underlag för beslut om en uppdelning av affärsverken enligt de principer som utskottet har förordat.

dels att utskottet under I bort hemställa

1. beträffande *principer för statlig affärsverksamhet*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85:559 yrkande 8, motion 1984/85:1423 och motion 1984/85:1510 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

2. Försäljning av statliga företag (mom. 2)

Tage Sundkvist (c), Erik Hovhammar (m), Sten Svensson (m), Per Westberg (m), Christer Eirefelt (fp), Per-Richard Molén (m) och Ivar Franzen (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 29 med "Utskottet tar" och slutar på s. 31 med "nästa budgetår" bort ha följande lydelse:

Utskottet delar den principiella uppfattning om statligt företagande som ligger till grund för motionerna 1984/85:559 (m), 1984/85:1434 (c), 1984/85:2303 (c) och 1984/85:2805 (fp). Som framgått finns det vissa nyansskillnader mellan de olika motionerna i fråga om synen på statens företagarroll. Enighet råder dock om huvudprincipen att statens affärsverksamhet bör begränsas till områden där det finns särskilda motiv för ett statligt engagemang. Denna princip har också kommit till klart uttryck i den avvikande mening till finansutskottets yttrande som har anmälts av företrädarna för moderata samlingspartiet, centerpartiet och folkpartiet och som näringsutskottet ansluter sig till.

En tillämpning av nämnda princip möjliggör enligt utskottets uppfattning att mycket stora delar av den affärsverksamhet som nu bedrivs av staten i verks- eller bolagsform kan avyttras. Från denna synpunkt ter sig det mål som har angetts i motionen, nämligen att staten skall tillföras försäljningsintäkter om minst 3 miljarder kronor om året under ett antal år, som fullt realistisk. Metoderna för försäljning och valet av försäljningsobjekt kräver noggranna överväganden. I motion 1984/85:559 (m) har angetts ett antal metoder som bör kunna användas. Som anförs i motionen bör en allmän strävan vara att ge ägandet så stor spridning som möjligt utan att ägaransvaret tunnas ut. Särskilda insatser bör också göras för att underlätta för de anställda att förvärva aktier i de egna företagen.

Även möjligheterna till uppdelning av affärsverk och utförsäljning av vissa reala tillgångar hos verken bör prövas. Utskottet återkommer härtill vid behandlingen av motioner om domänverket och Vattenfall.

Enligt utskottets mening bör regeringen utarbeta ett förslag till plan för utförsäljning av statliga företag enligt angivna riktlinjer. Med hänsyn till vikten av att varje enskild affär ger bästa möjliga ekonomiska resultat för staten bör försäljningarna kunna anpassas till det aktuella marknadsläget. Det synes därför lämpligt att regeringen begär riksdagens bemyndigande att beträffande ett antal angivna företag genomföra försäljningar av en viss

omfattning. I fråga om affärsverken torde krävas bemyndigande även att vidta sådana organisatoriska åtgärder som kan visa sig önskvärda i samband med avyttringen av vissa tillgångar. Det får sedan ankomma på regeringen att vid lämplig tidpunkt besluta om genomförandet av försäljningarna inom ramen för riksdagens bemyndiganden.

I samband med utarbetandet av försäljningsplanen bör regeringen klarlägga möjligheterna för staten att tillgodogöra sig intäkterna från försäljning av indirekt ägda bolag, t. ex. dotterbolag till Procordia och Svenska Varv.

Utskottet föreslår att riksdagen i ett tillkännagivande till regeringen ansluter sig till vad utskottet har anfört. Med det sagda tillstyrks de fyra förenämnda motionerna, liksom yrkandet i motion 1984/85:2523 (m) om försäljning av statliga företag till ett värde av 3 miljarder kronor under nästa budgetår. Motion 1984/85:887 (c) om börsintroduktion av LKAB tillgodoses också genom vad utskottet har föreslagit.

dels att utskottet under 2 bort hemställa

2. beträffande *försäljning av statliga företag*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85:559 yrkande 9, motionerna 1984/85:1434 och 1984/85:2303, motion 1984/85:2623 yrkande 21 och motion 1984/85:2805 yrkande 4 samt med anledning av motion 1984/85:887 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

3. Domänverket (mom. 3)

Tage Sundkvist (c), Erik Hovhammar (m), Sten Svensson (m), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp), Per-Richard Molén (m) och Ivar Franzen (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 32 som börjar med "Utskottet har" och slutar med "avstyrks sålunda" bort ha följande lydelse:

Utskottet delar uppfattningen i motionerna 1984/85:2057 (m) och 1984/85:2169 (fp) att domänverkets tillgångar i betydande utsträckning bör föras över i enskild ägo. Som anføres i motionerna bör intäkter till staten av 400 milj. kr. utgöra ett riktmärke för försäljningarna under det första budgetåret. Genom sådana försäljningar skulle också önskemålen i motionerna 1984/85:2093 (c) och 1984/85:2275 (c) om en aktiv medverkan från domänverkets sida i strukturarbetet inom skogsbruket kunna tillgodoses. Regeringen bör ålägga domänverket att genomföra markförsäljningar i enlighet med vad som anförts. Utskottet tillstyrker de fyra motionerna.

dels att utskottet under 3 bort hemställa

3. beträffande *domänverket*

att riksdagen med bifall till motionerna 1984/85:2057, 1984/

85:2093, 1984/85:2169 och 1984/85:2275 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

4. Affärsverket FFV (mom. 4)

Tage Sundkvist (c), Erik Hovhammar (m), Sten Svensson (m), Per Westberg (m), Christer Eirefelt (fp), Per-Richard Molén (m) och Ivar Franzen (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 33 som börjar med "Enligt vad" och slutar med "Motionen avstyrks" bort ha följande lydelse:

Utskottet instämmer i vad som anförs i motion 1984/85:2091 (m, fp) om att affärsverksformen i olika hänseenden är mindre lämpad för den verksamhet som bedrivs inom affärsverket FFV. I likhet med motionärerna anser utskottet att regeringen bör lägga fram förslag för riksdagen om överföring av FFV till bolagsform. Vid utarbetandet av förslaget bör särskilt uppmärksammas möjligheterna att lösa de problem som övergången till ett annat lönesystem m. m. kan komma att innebära för de anställda. Riksdagen bör i ett uttalande till regeringen ansluta sig till vad utskottet har anfört. Motionen tillstyrks sålunda.

dels att utskottet under 4 bort hemställa

4. beträffande *affärsverket FFV*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85:2091 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

5. Försäljning av tillgångar hos statens vattenfallsverk (mom. 5).

Tage Sundkvist (c), Erik Hovhammar (m), Sten Svensson (m), Per Westberg (m), Christer Eirefelt (fp), Per-Richard Molén (m) och Ivar Franzen (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 35 med "Beträffande bedömningen" och slutar på s. 36 med "ifrågavarande del" bort ha följande lydelse:

Utskottets principiella inställning till frågan om statligt företagande är, som redan framgått, att staten bör avveckla affärsverksamhet inom området där det inte finns särskilda skäl för ett sådant engagemang från statens sida. Enligt utskottets mening bör det med utgångspunkt häri vara möjligt att avyttra betydande delar av Vattenfalls tillgångar. Enskilda och kommunägda företag bedriver i dag framgångsrik verksamhet inom flertalet led av elförsörjningen. Främst för storkraftsnätet torde starka skäl för statligt ägande kunna åberopas.

Med hänsyn till intresset av att nå en betydande statsfinansiell effekt bör i första hand övervägas en successiv utförsäljning av statens vattenkraftstillgångar. Som framgår av finansutskottets yttrande överstiger marknads-

värdet av dessa tillgångar hos Vattenfall klart det bokförda värdet, som ligger till grund för statens avkastningskrav. Utskottet bedömer det som fullt möjligt för staten att även vid omfattande utförsäljningar få ut ett pris som motsvarar eller t. o. m. överstiger dagens marknadsvärde. I syfte att tillgodose olika köpkategoriernas intressen och därmed utnyttja hela den potentiella marknaden bör flera metoder för utförsäljning övervägas.

En närmare beräkning av statens intäkter från försäljningar av vattenkraft redan under nästa budgetår är enligt utskottets mening inte möjlig. Utskottet räknar emellertid med att vissa försäljningar skall kunna ske inom ramen av det belopp av 3 miljarder kronor som utskottet tidigare har angett som riktmarke för avyttring av statliga företag m. m. under budgetåret. Under de följande åren bör intäkterna från försäljning av krafttillgångar kunna ökas väsentligt.

Riksdagen bör i ett uttalande anmoda regeringen att lägga fram ett förslag till försäljning av tillgångar hos Vattenfall i enlighet med vad utskottet har anfört. Härigenom tillgodoses i väsentlig mån yrkandena i motionerna 1984/85:2070 (c) och 1984/85:2875 (m). Syftet med motion 1984/85:1426 (m) tillgodoses också.

dels att utskottet under 5 bort hemställa

5. beträffande *försäljning av tillgångar hos statens vattenfallsverk* att riksdagen med bifall till motion 1984/85:2070 och motion 1984/85:2875 yrkande 4 samt med anledning av motion 1984/85:1426 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

6. Översyn av statens vattenfallsverks organisation (mom. 6)

Oswald Söderqvist (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s.37 som börjar med "Det har" och slutar med "behandlad del" bort ha följande lydelse:

Som anförs i motion 1984/85:2088 (vpk) finns det starka skäl att ompröva Vattenfalls roll i den svenska energipolitiken. Det är inte rimligt att en organisation skall ha detta avgörande inflytande över svensk energipolitik. Vattenfall bör koncentrera sin verksamhet till drift och förvaltning av kraftverk samt till eldistribution. Inom de nämnda områdena finns brister och det är viktigare att Vattenfall ägnar sig åt att avhjälpa dem än att som nu splittra upp sin verksamhet på alla områden av energipolitiken. Inte minst inom den kommunala energiplaneringens område bör Vattenfalls inflytande och engagemang avbrytas. Organ som statens energiverk och Studsvik Energiteknik AB kan med fördel utnyttjas i dessa sammanhang. En nedskärning av antalet anställda vid Vattenfalls huvudkontor och en motsvarande förstärkning av skilda organisationer på det regionala och lokala planet är önskvärd för att bryta Vattenfalls monopolställning inom energipolitiken.

Utskottet föreslår att riksdagen i ett uttalande till regeringen ansluter sig till vad här har anförts. Därmed tillgodoses här behandlad del av motion 1984/85:2088.

dels att utskottet under 6 bort hemställa

6. beträffande *översyn av statens vattenfallsverks organisation* att riksdagen med bifall till motion 1984/85:2088 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

7. Sveriges Investeringsbank AB (mom. 7)

Erik Hovhammar, Sten Svensson, Per Westerberg och Per-Richard Molén (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 37 med "Utskottet finner" och slutar på s. 38 med "berörd del" bort ha följande lydelse:

Utskottet ansluter sig till den kritiska syn på Investeringsbanken som kommer till uttryck i motion 1984/85:2623 (m). De uppgifter för vilka banken bildades år 1967 är inte längre aktuella. Enligt utskottets mening har näringspolitikens ändrade inriktning ändrat förutsättningarna för Investeringsbankens verksamhet. Under senare år har det också skett en snabb utveckling i fråga om utbudet av olika slags finansieringstjänster på marknaden. Utskottet anser alltså att en avveckling av banken bör övervägas. Regeringen bör utarbeta ett förslag till avvecklingsplan med redovisning av bankens nuvarande större engagemang och möjligheterna att föra över dessa till andra intressenter. Eventuellt behov av statliga garantiåtaganden i samband med en avveckling bör också redovisas.

I avvecklingsplanen bör ingå även förslag om en successiv återföring till staten av bankens tillgångar i enlighet med vad som sägs i motionen. Riksdagen bör genom ett uttalande till regeringen ansluta sig till vad utskottet har anför. Motion 1984/85:2623 (m) tillstyrks alltså i berörd del.

dels att utskottet under 7 bort hemställa

7. beträffande *Sveriges Investeringsbank AB* att riksdagen med bifall till motion 1984/85:2623 yrkande 6 ger regeringen till känna vad utskottet anför.

8. Sveriges Investeringsbank AB (mom. 7)

Tage Sundkvist (c), Christer Eirefelt (fp) och Ivar Franzén (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 37 med "Utskottet finner" och slutar på s. 38 med "berörd del" bort ha följande lydelse:

Utskottet ansluter — — — (= reservation 7) — — — också redovisas.

Riksdagen bör genom ett särskilt uttalande till regeringen hemställa om ett förslag i enlighet med det anförda till riksmötet 1985/86. Därmed skulle yrkandet i motion 1984/85:2623 (m) delvis tillgodoses. Utskottet biträder

emellertid inte motionärernas förslag om återföring av medel till staten redan under nästa budgetår.

dels att utskottet under 7 bort hemställa

7. beträffande *Sveriges Investeringsbank AB*

att riksdagen med anledning av motion 1984/85:2623 yrkande 6 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

9. AB Göta kanalbolag (mom. 8)

Tage Sundkvist (c), Erik Hovhammar (m), Sten Svensson (m), Per Westberg (m), Christer Eirefelt (fp), Per-Richard Molén (m) och Ivar Franzén (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 38 som börjar med "Utskottet har" och slutar med "Motionerna avstyrks" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att 1984 års beslut om finansiell rekonstruktion av AB Göta kanalbolag var olyckligt. Genom att staten underlät att pröva möjligheterna att åstadkomma en ny ägarstruktur i bolaget blev beslutet onödigt kostsamt för staten. Med nuvarande inriktning av verksamheten måste möjligheterna till fortsatt drift utan statliga subventioner bedömas som små. Med nya ägare skulle bolaget kunna vitaliseras och ges en mera marknadsmässig inriktning. Det är också viktigt att möjligheterna till närmare samarbete med olika intressentgrupper tas till vara. I enlighet med vad som förordats i den nämnda trepartireservationen år 1984 och som nu föreslås i motionerna 1984/85:1102 (m) och 1984/85:2640 (m) bör staten snarast ta upp förhandlingar med föreningen Göta Kanals Vänner m. fl. intressenter om en ny ägarstruktur i bolaget. Riksdagen bör genom ett uttalande ansluta sig till vad utskottet har anfört. De två motionerna tillstyrks.

dels att utskottet under 8 bort hemställa

8. beträffande *AB Göta kanalbolag*

att riksdagen med bifall till motionerna 1984/85:1102 och 1984/85:2640 ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

10. Zenit Shipping AB (mom. 9)

Oswald Söderqvist (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 39 som börjar med "Enligt utskottets" och slutar med "Motionen avstyrks" bort ha följande lydelse:

Utskottet ansluter sig till den allmänna syn på sjöfartspolitikerna som ligger till grund för motion 1984/85:928 (vpk). Enligt utskottets mening är den defensiva strategi som Zenit har ålagt direkt felaktig och en starkt bidragande orsak till bolagets nuvarande situation. Möjligheterna att på

grundval av bolagets fartygsinnehav bygga upp en samhällsägdd rederirörelse under svensk flagg och med svensk bemanning har inte tagits till vara. Zenits verksamhet, som finansieras med allmänna medel, har hittills varit till gagn främst för utländska rederiintressen. Som föreslås i motionen bör Zenit ges en ny verksamhetsinriktning. Riksdagen bör anmoda regeringen att lägga fram förslag härom på grundval av vad som här anförts. Utskottet tillstyrker alltså motionen.

dels att utskottet under 9 bort hemställa

9. beträffande *Zenit Shipping AB*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85:928 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

11. Strategi för de statliga företagen i Norrbotten (mom. 11)

Oswald Söderqvist (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 41 som börjar med "Utskottet avstår" och slutar med "utskottet motionen" bort ha följande lydelse:

Utskottet konstaterar att det saknas en statlig strategi för industriell utveckling i Norrbotten, baserad bl. a. på resurserna hos de tre stora statliga företagen ASSI, LKAB, och SSAB. Utskottet instämmer i kravet i motion 1984/85:1098 (vpk) på en offensiv målsättning för den statliga företags- och industripolitiken i regionen. En möjlighet är direktinsatser via någon eller några av löntagarfonderna. En annan möjlighet är insatser genom regionala samhällsfonder med uppgift att återföra övervinster från vattenkraften till regionen för investeringar. Förslag om inrättande av sådana fonder har framlagts av vänsterpartiet kommunisterna, senast i motion 1984/85:458. Medel från fonderna skulle kunna satsas i utvecklingsprojekt som t. ex. vidareförädling vid sågverken och konstgödseltillverkning. Dessa folkägda fonder skulle också inom ramen för ovannämnda statsägda företag kunna satsa på ett brett komponentprogram i syfte att minska importberoendet för vissa delar av den svenska industrin. Utöver här nämnda välbehövliga industrisatser i Norrbotten behövs omfattande insatser för att höja standarden på länets infrastruktur.

Regeringen bör snarast vidta åtgärder i enlighet med vad som föreslås i nämnda motion. Utskottet förordar att riksdagen i ett uttalande till regeringen ställer sig bakom detta krav. Med det sagda tillstyrks motionen.

dels att utskottet under 11 bort hemställa

11. beträffande *strategi för de statliga företagen i Norrbotten*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85:1098 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

Särskilda yttranden

1. Försäljning av tillgångar hos statens vattenfallsverk (mom. 5)

Erik Hovhammar (m), Sten Svensson (m), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp) och Per-Richard Molén (m) anför:

Vi har i en reservation som avgetts tillsammans med centerpartiets företrädare (res. 5) tagit ställning för en försäljning av betydande delar av Vattenfalls tillgångar, framför allt av vattenkraft. I anslutning härtill vill vi något konkretisera vad som anförs i reservationen om metoder för avyttring av tillgångarna. En sådan metod är direkt försäljning av anläggningar eller andelar i kraftproduktion till andra kraftföretag. En annan väg är att sammanföra olika krafttillgångar i ett eller flera kraftproducerande bolag. Aktier i sådana bolag skulle antingen efter börsintroduktion bjudas ut på aktiemarknaden eller placeras hos vissa kapitalmarknadsinstitutioner. Aktierna, som till följd av säker avkastning i praktiken skulle vara likvärdiga med obligationer, bör vara attraktiva för köpare som önskar en värdebeständig och riskfri långsiktig placering. De regler som i dag gäller för vissa större institutionella placerare kan behöva ändras för att medge innehav av sådana värdepapper. Även andra finansiella arrangemang bör kunna övervägas.

2. Försäljning av tillgångar hos statens vattenfallsverk (mom. 5)

Tage Sundkvist (c) och Ivar Franzén (c) anför:

Centerpartiets förslag i motion 1984/85:2070 om försäljning av statens vattenkraftstillgångar har som primärt syfte att en betydande del av statens korta dyra upplåning skall ersättas genom emission av vattenkraftsaktier, i första hand för hushållens sparande. Därigenom kommer budgetunderskottet på längre sikt att reduceras genom minskade statsskuldräntor. Därtill kommer andra positiva effekter som kan medverka till lägre inflation och lägre räntenivå till fördel för såväl den enskilde som för landet.

Flera olika vägar utöver traditionell introduktion på börsen bör användas vid försäljningen av vattenkraftsaktier. Det är av stor betydelse att vattenkraftsaktierna kan få en speciell ställning som folkaktier med ett mycket brett ägande och att de kan betraktas som ett realistiskt placeringsalternativ för köpare av statsobligationer.

En organisatorisk uppdelning av Vattenfalls verksamhet enligt centerpartiets förslag kan rätt utnyttjat medföra betydande effektivitetsvinster och ett långsiktigt bättre utnyttjande av skilda energiresurser. Den nödvändiga samordningen av elproduktion och elanvändning i Sverige och i Norden anser vi kunna ske genom KÄRNSTAM-bolaget enligt centerpartiets förslag.

Vattenfall hävdar i den promemoria som redovisas i detta betänkande

att centerpartiet har övervärderat vattenkraften och att betydande elprishöjningar blir nödvändiga om förslaget i motionen genomförs. Det är anmärkningsvärt hur olika Vattenfalls beräkningar och värderingar utfaller i olika situationer. När Vattenfall begärde ersättning för sin medverkan i uppgörelsen om utebliven ersättning för utbyggnad av Sölvbacka strömmar (se NU 1981/82:39) redovisades beräkningar som i dagens penningvärde skulle ge ett totalt värde på statens vattenkraft av ca 200 miljarder kronor. I dag hävdar Vattenfall att fjärdedelen av detta belopp är ett högt värde.

Lika motsägelsefulla är Vattenfalls påståenden om att Forsmark 3 är en lönsam investering utan kostnadshöjande effekt på elpriset och att ett vattenkraftspris på ca 1:60 kr. per kWh/år skulle vara prishöjande. Orimligheten i Vattenfalls resonemang framgår tydligt av att Forsmark 3 har kostat mer än 1:60 kr. per kWh/år att bygga och därtill har fem—sex gånger så höga driftskostnader som vattenkraft.

Sammanfattningsvis hävdar vi att centerpartiets förslag inte behöver innebära en högre elprinsnivå än om nuvarande ägande och organisation för Vattenfall bibehålls. Tvärtom föreligger goda förutsättningar för totalt sett betydligt lägre energikostnader för konsumenterna i ett längre perspektiv vid en uppdelning av Vattenfall enligt förslaget.

3. Översyn av statens vattenfallsverks organisation (mom. 6)

Tage Sundkvist (c) och Ivar Franzén (c) anför:

Vi har i likhet med utskottsmajoriteten tagit avstånd från de tankegångar om Vattenfalls organisation som kommer till uttryck i motion 1984/85:2088 (vpk). Detta bör emellertid inte tolkas som att vi skulle anse nuvarande organisation tillfredsställande. Enligt vår uppfattning bör Vattenfalls verksamhet inom värmesektorn bedrivas i ett fristående bolag så att arbetet med utveckling av de alternativa energislagen inte får stå tillbaka för elkraftsintresset. Centerpartiets synpunkter på denna fråga har redovisats närmare i reservation nr 14 till utskottets betänkande NU 1983/84:30, till vilken vi hänvisar.

4. Zenit Shipping AB (mom. 9)

Tage Sundkvist (c), Erik Hovhammar (m), Sten Svensson (m), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp), Per-Richard Molén (m) och Ivar Franzén (c) anför:

Vi saknar anledning att reservera oss beträffande ställningstagandet till förslaget i motion 1984/85:928 (vpk) om Zenit Shipping AB. Emellertid vill vi peka på att regeringen har handlagt frågor rörande detta bolag på ett anmärkningsvärt sätt.

I proposition 1982/83:147 redovisades det bokförda värdet av Zenits 39

fartyg vid utgången av år 1982 till ca 3 600 milj. kr. Dagsvärdet bedömdes av Zenit till ca 1 200 milj. kr., vilket alltså innebar att förluster av ca 2 400 milj. kr. skulle ha realiserats vid en omedelbar avveckling. I propositionen godtogs Zenits bedömning att andrahandsmarknaden för fartyg skulle återhämtas under en treårsperiod och att det vid periodens slut skulle vara möjligt att avyttra fartygen till det bokförda värdet. Med denna förutsättning kunde det visas att ett uppskov med avvecklingen under tre år, trots betydande kostnader för räntor och täckande av driftsunderskott, skulle ge ett bättre ekonomiskt resultat än en snabbare avveckling. För genomförande av en sådan strategi begärde regeringen tillskott till Zenit med sammanlagt 3 000 milj. kr., fördelat på 1 610 milj. kr. för täckning av förluster t. o. m. år 1982, 350 milj. kr. för höjning av eget kapital och 1 040 milj. kr. för täckning av kommande förluster. Sistnämnda belopp skulle stå till regeringens förfogande för att utbetalas vid behov. Vid behandlingen av frågan i näringsutskottet motsatte sig såväl moderata samlingspartiets som centerpartiets och folkpartiets företrädare att medel skulle anvisas för ännu ej uppkomna förluster. Moderata samlingspartiet avvisade även förslaget om aktiekapitalhöjning med hänvisning till att verksamheten var under avveckling (NU 1982/83:55 res. 9 och 10).

Vi kan i dag konstatera att 1983 års "avvecklingsstrategi" var en felspekulation. Marknaden har, efter en kortvarig uppgång under första halvåret 1984, försämrats ytterligare. Endast några få fartyg har sålts. Att Zenits fartygsinnehav skulle kunna avyttras till bokförda värden inom de närmaste åren framstår som mycket osannolikt. Den löpande verksamheten i Zenit ger stora förluster. Hela det av riksdagen anvisade beloppet för täckning av kommande förluster har nu betalats ut till Zenit. Allt tyder på att förlusterna under år 1985 kommer att fortsätta i samma takt. Därtill kommer att Zenits fartygsinnehav, som framgått, är kraftigt övervärderat i bolagets balansräkning. Skillnaden mellan bokfört värde och marknadsvärde torde i dag uppgå till minst 1 miljard kr.

Att de av riksdagen angivna ekonomiska ramarna för avvecklingen av Zenit i realiteten redan har överskridits är uppenbart. I stället för att redovisa detta förhållande för riksdagen och lägga fram förslag till åtgärder har regeringen valt att ytterligare skjuta på ett avgörande. På ansökan av Zenit har fullmäktige i riksgäldskontoret övertagit betalningsansvaret för vissa av Zenits lån till ett belopp av 1 100 milj. kr. Beslutet fattades av den socialdemokratiska majoriteten i fullmäktige trots att frågan enligt minoritetens uppfattning borde ha underställts riksdagen.

Från de synpunkter som näringsutskottet har att beakta är det särskilt allvarligt att regeringen inte synes beredd att ta konsekvenserna av att den hitillsvarande politiken har misslyckats. Enligt vår uppfattning kommer varje ytterligare uppskov endast att leda till ökade kostnader för staten.

Finansutskottets yttrande

1984/85:2 y

över vissa motioner om försäljning av statliga företag

Till näringsutskottet

Näringsutskottet har den 12 februari 1985 berett finansutskottet tillfälle att yttra sig över motionerna 1984/85:559 (yrkande 9), 1984/85:1426, 1984/85:1434, 1984/85:2070, 1984/85:2303, 1984/85:2623 (yrkande 21) och 1984/85:2805 (yrkande 4) om försäljning av statliga företag i vad avser statsfinansiella och samhällsekonomiska aspekter på frågan.

I två av motionerna – 1426 och 2070 – föreslås att Vattenfalls krafttillgångar skall säljas ut helt eller delvis för att man på så sätt skall kunna begränsa budgetunderskottet. Genom att upplåningsbehovet tillfälligt avtar erhåller man enligt motionärerna också en varaktig minskning av utgifterna för räntor på statsskulden.

Övriga motioner tar upp frågan om en mer generell utförsäljning av statliga företag. Gemensamt för dessa motioner är att den tilltänkta avyttringen skall genomföras under flera år och vara av sådan omfattning att den varje år inbringar 3 miljarder kronor. Som motiv för utförsäljningen anges i första hand att staten av olika skäl är mindre lämpad att sköta företag. Liksom i fråga om utförsäljningen av Vattenfall har dock dessa motioner också ett direkt budgetpolitiskt syfte. I motioner om den ekonomiska politiken har sålunda moderata samlingspartiet (1984/85:2343), centerpartiet (1984/85:2301) och folkpartiet (1984/85:2295) tillgodoräknat sig budgetförstärkningar på netto ca 10 miljarder kronor, varav ca 1/3 hänför sig till utförsäljningen av statliga företag.

Finansutskottet har i sitt av riksdagen godkända betänkande om riktlinjer för den ekonomiska politiken och budgetregleringen (FiU 1984/85:10) berört frågan om en utförsäljning av statliga företag. Utskottet framhöll då att det är önskvärt att man i budgetarbetet tar till vara olika möjligheter att uppnå engångsvisa förstärkningar, eftersom man därigenom begränsar budgetunderskottet och dessutom ofta får en bestående effekt i form av minskade årliga utgifter för statsskuld räntor.

Utskottet kan dock inte godta att staten enbart för att förbättra budgetsaldot skall genomföra en omfattande och systematisk utförsäljning av företag och andra tillgångar. Det är, som utskottet ser det, en direkt felaktig politik att sälja ut *reala tillgångar* för att täcka ett underskott i statens *löpande* verksamhet. Även statliga företag bör kunna avyttras om det i det enskilda fallet bedöms motiverat. Men sådana affärer bör sättas in i ett näringspolitiskt sammanhang och inte utnyttjas för att uppnå kortsiktiga budgetpolitiska förbättringar.

Det förtjänar att understrykas att mot varje sådan *kortsiktig* förstärkning av budgeten svarar en lika stor *bestående* minskning av den statliga förmögenheten. Försäljningsinkomsterna begränsar visserligen statens upplåningsbehov det aktuella året och ger på så sätt en varaktig besparing i form av minskade ränteutgifter. Besparingseffekten förtas emellertid helt eller delvis av att staten samtidigt går miste om den avkastning som den försälda tillgången skulle ha givit.

Den bestående effekten av en utförsäljning är alltså beroende av i vilken utsträckning marknadsvärdet av den avyttrade tillgången överstiger det bokförda värdet av statskapitalet, på vilket det statliga avkastningskravet beräknas. Beträffande Vattenfall torde marknadsvärdet klart överstiga det bokförda värdet. F. n. uppgår det förräntningspliktiga statskapitalet i Vattenfalls kraftverksrörelse till 19,5 miljarder kronor. Den avkastning verket lämnar statskassan beräknas för innevarande budgetår komma att uppgå till 2,3 miljarder kronor. Ett sätt att öka avkastningen är att skriva upp statskapitalet såsom tidigare har gjorts för televerket.

Ett skäl för att minska budgetunderskottet kan vara att man vill begränsa den statliga upplåningen på kreditmarknaden. Det kan nämligen hävdas att den statliga upplåningen tränger undan andra angelägna kreditbehov, exempelvis näringslivets investeringar. Upplåningen kan också innebära en press uppåt på räntan.

En minskning av underskottet genom en utförsäljning av statliga företag saknar i detta avseende betydelse. Så länge utförsäljningen begränsas till den inhemska marknaden påverkar den inte tillgången på kapital. Köparna av företagen kan utnyttja antingen egna eller upplånade medel för att finansiera köpet. I det förstnämnda fallet minskar deras förmåga att förse kreditmarknaden med kapital. I det andra fallet bidrar deras upplåning till att begränsa kapitalmarknadens möjligheter att finansiera andra realinvesteringar. Utförsäljningens effekter på likviditeten är således neutrala.

Det bör också framhållas att investeringar i nytt realkapital kommer att minska i samma utsträckning som köparna av de statliga företagen ser placeringarna som ett alternativ till andra realinvesteringar.

Ett annat skäl för att minska underskottet kan vara att man vill öka utrymmet för skattesänkningar eller utgiftsökningar. En försäljning av statlig egendom på den inhemska marknaden leder emellertid endast till en finansiell omfördelning av tillgångar. Realt sett skapas inte något utrymme vare sig för skattesänkningar eller för utgiftsökningar. Utförsäljningen har inte några neddragande effekter på efterfrågan, bytesbalans, produktion eller sysselsättning, som kan ge ett utrymme för den konsumtionsökning som en skattesänkning eller utgiftsökning indirekt leder till.

Annorlunda ställer det sig om försäljningen riktar sig till utländska intressenter, eftersom intäkterna då bidrar till att stärka betalningsbalansen. Enligt finansutskottets mening utgör emellertid en sådan lösning ett helt oacceptabelt alternativ. Problemet med det statliga budgetunderskottet

måste, som utskottet ser det, lösas genom reala besparingar inom landet och inte genom en omfattande utförsäljning av nationella tillgångar till utländska intressenter. Det ligger dessutom en stor fara i att skenbara saldoförbättringar, som har sin grund i upprepade engångsvisa budgetförstärkningar, kan komma att minska kraven på reala besparingar.

Utskottet ifrågasätter också om inte en utförsäljning av företag i den omfattning det här är fråga om skulle få mycket negativa återverkningar på den svenska aktiemarknaden. Under åren 1976–1980 uppgick nyemissionerna i genomsnitt till inte fullt 0,8 miljarder kronor per år. De ökade kraftigt i omfattning under de tre därpå följande åren. Men nyemissionerna till svenska ägare kom inte ens under det för aktiemarknaden mycket gynnsamma året 1983 att överstiga 5 miljarder kronor.

Andra mått som man kan peka på i detta sammanhang är att omsättningen av aktier och obligationer på Stockholms fondbörs samma år uppgick till 75,8 resp. 10,3 miljarder kronor. Vid utgången av 1983 och 1984 utgjorde det samlade börsvärdet 242,0 resp. 231,3 miljarder kronor.

Mot bakgrund härav framstår det som mindre troligt att börsen i nuvarande läge skulle kunna suga upp ett nytillskott av aktier på 3 miljarder kronor per år utan att detta skulle inverka menligt på övrig börshandel. De negativa återverkningarna skulle självfallet bli än mer långtgående om man under en treårsperiod på detta sätt emitterar aktier i ett nybildat kraftbolag till ett sammanlagt värde av 100 miljarder kronor.

Utskottet vill slutligen också peka på att staten genom vissa företag och myndigheter styr utvecklingen inom olika verksamhetsfält. Så t. ex. har staten genom Vattenfall i praktiken en monopolställning med vars hjälp staten kan påverka den allmänna prissättningen på elektrisk kraft. Detta har bidragit till att vi i Sverige har internationellt sett mycket låga eltaxor, som är i stort sett enhetliga över hela landet. Förhållandena är snarlika inom andra områden. Televerket och postverket betjänar alla delar av landet och deras taxor är satta i direkt utjämnande syfte. Televerket vill genom sina taxor göra Sverige "rundare" och brevportots storlek är inte avhängigt av vart i Sverige försändelsen skickas. En avyttring av statliga kraftverk eller uppdelning och försäljning av delar av televerket skulle försvaga statens möjligheter att påverka taxesättning och utöva kontroll och få insyn i verksamheten. Möjligheterna att ge alla delar av landet en likartad service skulle också försvåras.

Med hänvisning till det anförda vill utskottet, från sina utgångspunkter, avstyrka motionerna 559 yrkande 9, 1426, 1434, 2070, 2303, 2623 yrkande 21 och 2805 yrkande 4.

Stockholm den 12 mars 1985

På finansutskottets vägnar
ARNE GADD

Närvarande: Arne Gadd (s), Björn Molin (fp), Lars Tobisson (m), Paul Jansson (s), Nils Åsling (c), Per-Axel Nilsson (s), Roland Sundgren (s), Christer Nilsson (s), Filip Fridolfsson (m), Rolf Rämgård (c), Torsten Karlsson (s), Bo Södersten (s), Hugo Hegeland (m), Carl-Henrik Hermansson (vpk) och Anders Andersson (m).

Avvikande mening

Björn Molin (fp), Lars Tobisson (m), Nils Åsling (c), Filip Fridolfsson (m), Rolf Rämgård (c), Hugo Hegeland (m) och Anders Andersson (m) anser att den del av utskottets yttrande som på s. 1 börjar med "Utskottet kan" och på s. 3 slutar med "2805 yrkande 4" bort ha följande lydelse:

Som ett led i detta arbete bör också statliga företag och andra statliga tillgångar kunna säljas ut. Staten har en självklar roll när det gäller ansvaret för viss grundläggande samhällsservice. Detta ansvar innefattar emellertid inte all den verksamhet som i dag bedrivs inom den statliga företagssektorn. Enligt utskottets mening bör statlig företagsamhet begränsas till sådana områden där staten har särskilda skäl att bedriva verksamhet.

Erfarenheterna har visat att det finns speciella problem förknippade med statliga företag. Statens roll som ägare till företag kommer lätt i konflikt med statens huvudsakliga roll i övrigt i samhället. Det har i själva verket blivit en sammanblandning mellan statens båda roller, en sammanblandning som är till nackdel för de statliga företagens möjlighet att utvecklas. Staten har inte kunnat fungera som enbart ägare. Den egentliga ägarfunktionen har därför inte blivit tillgodosedd.

Statligt ägande får inte bli ett självändamål. Lika väl som det är naturligt att förvärva företag bör det för staten vara naturligt att sälja ut företag som strukturerats om och fått nödvändig stabilitet och lönsamhet.

Staten bör kunna försälja statliga företag med en verksamhet som är väsensfrämmande för det offentliga – företag som kan drivas lika bra eller rent utav bättre om de överlåts i privat regi. En utförsäljning av sådana statliga företag kan i betydande utsträckning bidra till att bromsa upp den årliga ökningen av statsskulden. Konsekvenserna för aktiemarknaden och en eventuell press nedåt på aktiekurserna till följd av det ökade utbudet skall inte överdrivas, eftersom det statliga upplåningsbehovet minskar i motsvarande utsträckning. Försäljningen av statliga företag behöver således inte i sig kräva ytterligare utrymme på kredit- och aktiemarknaden.

Enligt utskottets mening bör man inte heller vara främmande för att pröva nya grepp. I nuvarande statsfinansiella läge bör man därför ta till vara möjligheten att sälja ut vissa reala tillgångar som f.n. har en låg direkt avkastning men som har en betydande real värdestegring. Tillgångar av detta slag kan som utskottet ser det vara kraftverk och skogsmark. Genom att sälja

ut sådana tillgångar till ägare som har bättre förutsättningar att uppnå högre direktavkastning tillgodogör sig staten med en gång det kapitaliserade värdet av den framtida avkastningen, vilket ytterligare kan bidra till att hålla igen ökningen av statsskulden.

Sammantaget torde detta kunna ge avsevärda ekonomiska förstärkningar på sikt. Finansutskottet bedömer att en utförsäljning av hela, eller delar av, statliga företag och affärsdrivande verk under budgetåret 1985/86 kan ge en budgetförstärkning av ca 3 miljarder kronor.

Med hänvisning till det anförda tillstyrker utskottet från sina utgångspunkter motionerna 559 yrkande 9, 1426, 1434, 2070, 2303, 2623 yrkande 21 och 2805 yrkande 4.

Innehåll

Ärendet	1
Sammanfattning	1
Motionerna	1
Affärsverken	4
De statliga bolagen	7
Principer för statlig affärsverksamhet	10
Motivering i motionerna	10
Konkurren utsatt verksamhet i verks- eller bolagsform	11
Tidigare riksdagsbehandling	12
Försäljning av statliga företag	17
Motivering i motionerna	17
Tidigare riksdagsbehandling	19
Omorganisation av statens vattenfallsverk	21
Kommentarer från statens vattenfallsverk	23
Utskottet	26
Inledning	26
Principer för statlig affärsverksamhet	26
Försäljning av statliga företag	27
Domänverket	31
Affärsverket FFV	33
Statens vattenfallsverk	33
Sveriges Investeringsbank AB	37
AB Göta kanalbolag	38
Zenit Shipping AB	39
Övriga frågor	39
Hemställan	41
Reservationer	42
1. Principer för statlig affärsverksamhet (m, c, fp)	42
2. Försäljning av statliga företag (m, c, fp)	43
3. Domänverket (m, c, fp)	44
4. Affärsverket FFV (m, c, fp)	45
5. Försäljning av tillgångar hos statens vattenfallsverk (m, c, fp)	45
6. Översyn av statens vattenfallsverks organisation (vpk)	46
7. Sveriges Investeringsbank AB (m)	47
8. Sveriges Investeringsbank AB (c, fp)	47
9. AB Göta kanalbolag (m, c, fp)	48
10. Zenit Shipping AB (vpk)	48
11. Strategi för de statliga företagen i Norrbotten (vpk)	49

Särskilda yttranden	50
1. Försäljning av tillgångar hos statens vattenfallsverk (m, fp) ..	50
2. Försäljning av tillgångar hos statens vattenfallsverk (c)	50
3. Översyn av statens vattenfallsverks organisation (c)	51
4. Zenit Shipping AB (m, c, fp)	51

Bilaga

Finansutskottets yttrande FiU 1984/85:2 y över vissa motioner om försäljning av statliga företag	53
--	----

